

Sodnik preiskovalec Joseph Sluga, 1809

(odlomek iz romana *Krtov kralj**)

Saša
Vuga

Za ropotanjem je po klancu gor štokljal ohujšan starec.

Boltežar je vzel iz tulca daljnogled.

Ga med pestmi raztegnil. Stotniku ponudil: Kmetu so se s ploske pleše tresli dolgi, zmršeni lasje. S hrbtnu mu je do cokle visel raševinast plašč, okrog vratu ujet z jermenom. Kučmo je oprtav nosil na volneni vrvc. Nogó, najbrž iztrgano v kolenu, je zatikal v okovan panjič, pa je

bilo, ko da krašpljá v lesenem vrču – vsakič ga je divje vrglo z ramo v zrak in k tlom.

Vmes pa je z gabrovim okleščkom mahnil po čebrù, ki mu je na platnenem pasu plesal s prsi.

Vrh ovinka je obstal, zakričal.

Kričal, ko da bi ga strel zadel skoz trebuh.

Tiho zmogel ducat sežnjev. Se v pozor vkopal kraj poti.

Poropotal. Se s stokom zlomil v kljuko, ko da bo po štirih šel naprej. Pa z muko poravnal obraz k trdnjavi, bled, ožet, porasel s čopki redkih rjavih dlak.

Oči, je stotnik meril z daljnogledom – izstopile so mu kot mučencu pod cerkvenim stropom v Bovcu.

Mir se je ko dim pretikal, se vijugal v kolobar krog hladnih žarkov, zasajenih od strani v mokri mah.

Kmet se je pokrižal s čela dol.

In jim zaklical mimo dveh, treh zob, grdo velikih v črnih ustnicah:

– Vam govorim, jaz, Leopold Zamuda, korporal pri tretji lovski Bajačičevi stotniji. Nogo mi je strel zmesaril v Rablju. Padar pa odžagal pri

* Delo bo izšlo jeseni pri Cankarjevi založbi

Celovcu – od pomladi v 1797. sem, kot sem. Zato me ženino sorodstvo kliče *Polde Kripelj*. Mi o svetkih pride v senožet na pomagáj. Ponižna prošnja gre od mene k vam, tovariši cesarski: Ne streljajte na nas! Sem vaš kot vi. Sem star nadvojvodov soldat! Najprej me je poklestilo v Pontáblju. S kuharjem sem zad za hramom Janeza Krstnika vedro vzdigoval – njega je razrezalo v vodnjak. Mene pa zagnalo skoz zaprta vrata v zakristijo, h kipu sv. Boštjana, v kot. Zmeraj sem, povsod, ujel pod kožo kos topovske krogle, pa sem zdaj težak kot mežnarjeva pušica o binkošti. Ponižno prosim: Strmec je tako ali tako že prizadet! Vsi so nam pokradli vse. Kokoši polovili. V izbah jih je kot smeti. Ne streljajte še vi na nas – bo hitro kres od naše beračije. Tri otroke zmorem, živeža pa nič! Davi so mi petelina vrgli pod sekiro. Mene pa spustili sèm, ker ne bom niti njim ne vam, so rekli, v prid, v sprid. Ne streljajte, ponižno prosim! Rekli so, naj rečem: Ne zalivajte s krvjo drevesca, ki ne raste. Kaj da bo iz vas, se z mene bere. Vsak naj gre, od koder je prišel v trdnjavo, pa bo mir! Vam govorim, jaz, Leopold Zamuda, korporal pri tretji lovski Bajaličevi stotniji v 1797. Hudega takrat dovolj! Hujšega ne vam ne nam današnji dan, ponižno prosim. Ostanite zdravi. Vas pozdravlja Polde Kripelj, Strmec, korporal.

Obrnil se je kot v vrveh vrh natezalnice.

Zagnalo ga je z ramo v zrak in k tlom.

Je že zaropotal domov, nazaj nizdol po cesti k Strmcu.

Ni po vsakdanje rastel dan kot vsak dan ta dan.

Rastel je v nemir – sonce je na svetlem nebu stalo kot prozoren pajek v mreži, srebrasto spleteni s hriba v hrib.

Herman je obesil tulec z daljnogledom na hrbtišče stola.

Se ogledal k sencam prek trdnjavske strehe: Tu so, tam, za bruni po robe, za kladami, topovoma obakraj kraj koles, klečali in čepeli, v kapi na podbradni jermen, ždeli na komolcih, strelici, s prsti v pesteh, z izdrto šibiko za polnjenje, z napetim petelinom, sivi, z belkasto, položeno nabojnico, potegnjeno s hrbta na bok.

Žmerili kot miš iz ajdove, plesnive moke v jutro, ki jim je sušilo vlago z brad, iz preperelih cunj pa ne – korporal Zamuda, zvirast kakor črv s trnka, jih je prevzel.

Boležar je zgrabil Lajoša za uhelj. Ga v širokem loku treščil stran. Potresel s strelnim prahom mastno kroglo. Jo previdno zrnil v drugi top. Huzarju z lunto zamrmral: Ne vem, zakaj se največ mójškrov imenuje Leopold, večina med kovači tod pa Franc – ko je od Strmca veselo podrdralo.

Hip, so že uzrli pod ovinki praznično kočijo.

Dolgo, vitko kot v Benetkah čolni.

Z dvema hlapcema v črnkastih klobukih zadaj.

Pa z voznikom v belih nogavicah spredaj.

Konji so, živahni serci, dva za dvema, peketal kot na svatbo. In metali goste grive v zrak.

Vprega, krog in krog opeta z žolto, modro, cofasto vrvjo na rdeče vozle, je drvela na tenkó vzmetenih, ténkcenih kolesih – kot brez njih.

Ko da jo serci vlečejo dva vatla s tal.

Na treh blazinjenih klopeh, obitih z medeninastim žebličevjem kot z glavicami spukanih marjetic, je – tu, tam po tri – pet pijanih častnikov kričalo, pelo, vriskalo in žvižgalo, v razpetih suknjičih in v kapah na korajžo.

Šesti je sedel pri dnu, nagrbljen. Rigal, vreščal, z glávo med koleni. Bruhal na visoke, blesketáve škornje. Se lovil za nizki, narezljani plot, ki je od zadka na dva prapora razgrajeval kočijo čez klopi do kozla na dve tulipánasti svetilki.

Prah in znoj na bedrih iskrih konj.

Batistne pentlje v kitkah mladih hlapcev.

Penasti ovratnik iz poceni čipk okrog obratih in razgretih lic voznikov – ekvipaža je prišla nemara daleč od drugod.

Iz Strmca gotovo ne.

Saj se je skóro potlej vrgel zad za njo kornet na rjavem konju, da bi jo zadržal, vrnil – hkrati sta topova na trdnjavski strehi odskočila.

Herman se je v krikih strelcev hitro sklonil, da bi se pod sajastima dimoma, ki sta se pletla v žveplen oblak, razgledal: Ena krogla je udarila pod pot. Nastlala cesto s kepami prsti, ki se je pod kopiti razbranála v gnoj.

Druga se je skotalila kot po balinišču. Se razpočila v ognjene curke – častnika v visokih škornjih je privzdignilo s kolen. Možgani so se mu počasi stresli iz lobanje kot ugasel, orošen pepel iz bronasto zelenkaste kadilnice.

Zaradi lepšega je kmalu potlej škrbasto zaprasketalo iz trdnjaviških pušk. Dimasti trakovi so trenutek, dva strmó štrleli s strehe, z lin.

In se pod plehkim soncem zavozlali v nič.

Francoz je še poldrugo uro ležal sredi ceste, vznak.

In kot s pogreba vkreber izgubljen.

Potlej sta se pripodila s Strmca dva jezdeca z izdrtima pištolama. V dragonskih hlačah. Razoglava. Čez život opasana v križ s širokim, belkastim jermenjem. Z bajonetom pod hrbtóm – ponižala sta se.

Ujela častnika vsak pod svojo pázduho.

Oddirjala: Mrlič je smešno hitro kobacál s konicami gosposkih škornjev, ko da prizadevno teče v tla.

Za truplom je ostalo ducat sivkastih in rdečih pack.

In bela rutica, ki si je z njo gospod otiral usta.

Herman je spet spravil daljnogled.

Vstal, da bi čez poldne legel – vlaga naokrog je zaudarjala po žveplu, oglju. Po solitru. Kdo je spet na mastno kroglo sipal strelni prah. Kdo spet zabijal ščetko topu v golt. Zagózdo tolkel pod kolo. Brkljal z bakreno žico v luknjico nad nabojiščem. Prežal tik za panjem. Z gležnji stiskal puškino kopito. Tlačil s palcem svinec v cev. Zamahoval po njem globoko noter, s

šibiko – tam spodaj pa je v mir vstajal Strmec, pomladanski spričo belih hiš, umitih streh.

Ampak v huzarjih, je poveljnik bral z nabreklih, steklovinastih oči, ampak v huzarjih in kljub zakričani prošnji Leopolda Kriplja, korporala v tretji lovski Bajaličevi stotniji, spremenjen v brlog.

Postlan s kostmi.

Naphan z gnilobo – prav od Strmca bo zarjavelo. Prav z ovinka se bo zalomástila pošast, ki jo že teden dni napoveduje strah.

Ali bi ga razsuli, preprali, kljub Zamudovim trem otročičkom, petelinu, ki ne bo več pel – nasmehnil se je: Leopold bi, star nadvojvodov vojak, že moral vedeti, da bi trdnjavske krogle padale do Strmca samo, če bi jih v zraku poprijeli angeli, jim dali vetra izpod svojih repetnic.

Od hriba z jutranje se je čez goro na večerno stran vzbočila sinjina. Ptiči so se stresli z vej z obešencem – ko je pred vhodom spodaj Bojan Kavka iz Kočevja, moder kot vse majhne šeme, predejal iz roke v róko vedro z vódo.

In pripravi prst.

Lasje so se mu zadaj tresli kot kobilji rep, sprhnel od preveliko slane moče: Kraj strohnelega in poteptanega šotora plemenitih sester iz Velesovega pri Cerkljah, godk na kitarin, sta stala starka v črni ruti, kot izdolbena iz osmojene lipovine. In brljav možiček pod zakmašnim, že natrganim klobukom: Sem Bettina. On Pelós. Oba pa po domače Fortunat. Kje je, gospod soldat, gospod poveljnik?

Bojan Kavka je požugal z zgrbljenim kazalčkom.

Jima zviška razodel:

– Ga ni.

Boltežar je, nagnjen izza topa, vprašal s strehe:

– Kaj naj mu povem?

Bettina je oči privzdignila kot v Boga:

– Prosila bi, naj bi natančno stréljali, za hitro smrt.

Boltežar ji je pokimal:

– Bomo, bomo. Bom povedal.

Kot čez kamen so Bettini solze lile z lic:

– Oh, dobri ste, oh, dobri ste, oh srečna vaša mati!

Bojan Kavka iz Kočevja je strogó razprl žabjo rokico:

– Menda!

Zabil pogačasto glavó v vrat. In zgrabil vedro.

Z veje so k obešencu letele ptice.

Pele.

Čas hiti – grdó hitim s *prispevkom*, zadnjim, za *podrobno*, *glavno poročilo*. Mimo so meglè. Sijal je sinji dan. V negodnih koncipientskih letih bi to zjásnjeno vremenoslovje štel za znamenje. Zdaj vidim v njem le pratiko. Samó pomlad, na primer: Sv. Filip napija, Zofija popija, po sv. Serváti se mraza ni bati.

Predel ni več *brezmadežna trdnjava*, kot sem tu in tam prebiral v starih potopisnih knjižicah s Vorarlberškega, *bastión devičnik*.

Tod smrdi, po žveplu. Po solitru. Sáj je kakor bolh okoli nas. Tripalčni plohi vrh kladáre so dopoldne prvič zaječali od grmenja iz topov. Poslednjič stisnili iz vejnih žil sladkobno vlažni vonj po smrečju, po macesnovíni. V klancu proti Strmcu je za pol rjuhe sivkastih, krvavkastih marog v izpranem prahu.

Ptič se še oglašá, šoja – nič.

Nekakšna prinčevska kočija vsakršnih objestnosti, nabita čednih pa napitih častnikov, na žolte praporce, svetilke, na vzmeteh, brez letne ali zimske strehe, je pripeketalá kot k *inavguraciji* – česa, česa le, nesrečni Bog! Saj niso vedeli, ne kam gredó, še manj, kaj delajo, kot zmeraj vsepovsod večina med vojščaki.

Kakšen mir – nebo pa kot pred strelo z jasnega!

V meni tli.

Me v živo žaga kot napeta vrv: Kaj storiti?

Kadar kod zarjove možnar, se celó križpotje zmede: Leva smer se v desno zvrne. Desna kam drugam zbeži – le treznost, pravim, Joseph, treznost! Kot je trezen stotnik Herman: S koncem enega cesarstva ni, gospod, cesarstev konec!

Saj, jutri bo zarana sonce spet požmériło čez ljubi svet.

Kdor bo preživel, ta bo sodil.

Mrtvim pa bo sodil Bog.

Težavno pišem, pa čeprav je noč – v trdnjavi mrgoli kot v podganjem gnezdu. Vsak se spet in spet pretika kam. Leze mimo čumnat gor. Škrebља po strmih lestvah dol, v skrbeh za svoj splašeni, mali nič.

Kdaj kdaj se potlej, oni kot premražena krilata mravlja, oni kot ožgana vešča, zberejo tjavdan pod leščerbo na nizkem stropu. Pa molčé – se mar poslavljajo? Si kaj naročajo, kot se spodobi v zadnji uri za ljudi?

Hip, se razbeži vsak skoz mrak.

Kdo se bo jutri zvegnil kot pol prazna vreča, s kroglo v prsih? Hropnil svoj poslednji: *Aah?* Si do kosti pesti olupil, ko si jih bo spričo bolečin mašil čez črne ustnice? Ali se tretji dan, v hreščanju, v zubljih, s skokom reševal nikamor dol – se bo mar sonce še smejalo tretji dan čez nas?

Huzarske sence spodaj, pasje od kocin, v sekirah, puškah, v samokresih – če se kdaj nasmehnejo, si le zobe pokažejo.

Si s tolažilno, prazno mrdo pihnejo skoz nos.

Skomignejo, ti okostnjaki v zguljenih mondurah – kdo bo jutri tu? Kdo pa drugod? Pa res drugod? Ah, loterija, loterija z eno samo premijo: Da bi le bilo, kot je bilo!

Umiraš – umrejo zate vsi.

Vse. Ves svet.

Kolíkokrat bo jutri, bo pojutrišnjem umrl na Predelu svet?

Le treznost, pravim, Joseph, treznost.

Kot oné, ki ga huzarji kličejo *gospod Pajac*, Millennio Vacca – streznil se je. Se spremenil v dehtiv spominček nase.

Če se tu, tam le za tren prikaže, hitro gre, spodvihano kot pes v plohi. Z nogo drsa. Tre s čeljustjo. Skoz bradó se v čopih redči. Kmalu bo kot krastav eremit v cilindru, žabast v plešo prek obradka, z uhlja k uhlju – čaj mi kuha, lipov, drenov. Nama ga ceremonialno nosi. Piškav, ogledáv, lakajski – kaj mi hoče?

Ga tenkó držim, kot na povodcu, kratko.

Pravzaprav ga le na znanje jemljem, odgovarjam ne.

Nocoj je, siromaček v ploskih gumbih, pomencal:

– Gospod! Moje načelo je: Če že propadaš, kot gospod propadaj!

Ne pokimal nisem ne povzel.

Zato je dolgo in natančno pihal v čaj – le kaj mi hoče?

Se mi vmes, zaripel, opravičeval, ker ga je pred županovo soprogo, Jadvigo, *vsrkala* tako rekoč *peripetija*: V hipih domoljubne vznesenosti dobim tančico iz krvavih pik čez vid – ko da bi mu telečja kri obrizgala naočnike.

No, se zgodi, poznam, se kdaj zgodi pri kratkovidnih konjedercih in mesarjih – o, bi zdaj s Hozanico udobno stopal v rjavo sonce, v listje po širokih dunajskih cestàh, v nedeljski vonj po lipah, krčmah, po kostanjih, k Štefanovi cerkvi na večernice, oh, bi!

Ampak – le kaj mi hoče?

Pozno v mraku sem izplačal stražo.

Ji zaupal zadnje navodilo: Do poslednjega pobijte, v čumnati, med spanjem, kar v okovih, ponarejevalce – pod št. 1/ če bi se primerilo, da bi umanjalo nasprotnih navodil. Pod št. 2/ pa: Če bi med spopadom, ki se bliža, padel.

Prvi paragraf je drugemu v sorodu kot piščanec kuri.

Sámi naj presodijo.

Sami storé, do konca gibčni v pamet ko doslej.

Zahvalil sem se jim za pridnost. Vsakega po licu potrepljal – v odrevenelih sunkih so si kapo vrgli z las.

Čeprav smo se menili v temnem kotu in je bajonetu, zasajenemu pod strop, v prstanu mrlel ostanek lojne sveče, sem razločno videl: Šlo jim je na jok. Raskava osuplost jim je vzela dih. Jih čez obraz postarala z bradičjem gub. Roké so jim v mezlánastih, prekratkih suknjičih hotele iz rokavov, bele kakor kost. Mezince, palce so utrujeno mečkali v dlan.

Je tudi meni ganjenost besede zredčila.

Tesno zalivala oko kot rože stekla v oknih na Silvestrovo. Zamislil sem se v tla, postlana s slamo – nisem kot rezbar, ki bi skoz reve, stradež, v nevarnostih rezljal in stružil kip Device matere? Ko bi pa segel k čopiču, da bi Gospe posrébril čipke na škrlatnem plašču, zvezdice pozlátíl v pajčolanu prek pšeničnih las – bi zgrabil kládivo! In, nor od žalosti, raztreščil mojstro-vino, da je ne bi Atila dobil v plen.

Če jaz ne morem kakor Cezar v triumf z Vercingetóriksom v verigah skozi Dunaj, drug ne bo!

Moji predstojniki me bodo razumeli.

Me postumno čislali: Podelal je, naš upoštevanj tovariš Joseph Sluga, kot nihče!

Mi na sodniji kod v Salzkammergutu posvetili majceno dvorano za razprave, nov hodnik na ploščice, dvorišče za obešanje iz roda v rod, kaj vem, arhiv – treznost, pravim, Joseph, treznost: Naj bo noč devetkrat črna, modrecem se prav iz nje zabliske svit!

Somrak, ta prva veža v nič, me misel obtrkava, me greni.

Zato bi zgodovini rad s teh zadnjih listov razodel *prigodo s kokošmi*, če bi mi v dneh, ki bodo, vrh temena počila že preperela konjska žima z mečem.

Naj odidem čist, od koder sem prišel – h Gospodu.

S kurami pa je bilo tako: Usoda me je najprej vpregla k službi v Velikovcu. Mlad, zelenkasto vročičen koncipient, sem si verjel, da bom kot padar piškav zob ozdravil svet.

Sodnijo smo imeli v starem farovžu, tik zad za hramom sv. Magdalene. Krog in krog je hiral pol ducata betežnih, razvejenih lip. Če jih je kdaj oblilo sonce, so pognale list. Vzbrenčale od čebel. Pa nam dajale vse bolj plehko senco na kamnito mizo – to ni poglobitno.

To pa je: Zaradi treh zadavljenih kokoši, te naj bi rabile za dokaz, so me gospôda višji obtožili poneverb.

Razložil sem, kako zaman sem tekal za lastnikom pernatega *corpusa delicti*. Ne enkrat čez lica točil znojne srage, ko sem rinil v hrib, od hiše k hiši in z beležnico povpraševat.

Corpus delicti je že spuščal vonj.

In mrgolel od bolh, črnkastih uši – ne vem, kako živinski dohtarji strokovno rečejo živalcam, ki si jih kokoš pri živem kljuje izpod kril.

Pa sem dokaz ukazal darovati kotlu za občinske reveže, ki ga osebno nadzoruje Faust Beláuscher, član kapitlja, starček svilnatih, bohotno belih las in kot kragulj nepodkupljiv v oči.

Naj poudarim, kar sem poudarjal: Niti v krčmah niti v velikovških pivotočih ali v ledenicah pri mesarjih ni bilo dovolj primernege ledu, da bi obsul, pokril ali nadel *corpus delicti* in naravi upočasnjl tek.

Odvetnik Hiob Jukundus Hissenfahne, spretni zagovornik rokomavha, nabiralca presnih drekcev v postiljonskem konjskem hlevu, kurjega tatu Josepha Feldnerja, je v moji vestnosti ugledal greh.

In do jeseni metal na papir resnico, prvega in pétnajstega v mesecu: Gospôda! Joseph Sluga, koncipient, ki je doslej, priznam, izpričal obetaven pravniški talent, se je grobó pregrešil zoper zakonik! Tam jasno piše, prevedeno v naš primer: Vse tri zadavljene, vendár še ne zadahnjene kokoši bi prodal. In izkupiček vrnil, ob zapisniku, okradencu, torej lastniku, torej kurerejcu v delovne roké!

Trenutek, sem 19. v listopadu glas ostro povzdignil v kar se da premišljeno sestavljenem nasprotnem spisu: Ni lastnika, spoštovani doktor Hiob Jukundus Hissenfahne! In ga več ne bo: Zakaj nihče na kmetih ni prijavil v šestih mesecih do tega dne, 19. v listopadu, kraje treh kokoši!

Prerahljani Hiob Jukundus Hissenfahne se je spet, razburjeno, spotegnil čez papir: Naj mi nadarjeni pripravnik Joseph Sluga ne zameri, če sem se sinoči spomnil na pogovor, ki ga ob nedeljah kdaj ujamem s prižnice: *Kdor laže, krade!* Iz pridanih listin je dovolj razvidno, da je v petek, na Ahaca mučenika dan, prijavil krajo treh kokoši nésnic Theodor Polanc, cerkovnik pri Marijinem vnebovzetju v Vóvbrah, čebelar.

Ne oporekam, ne, sem sunkoma povzdignil glas v nič manj premišljeno sestavljenem nasprotnem spisu:

– Ampak ne zadavljenih!

Še preden je Hiob Hissenfahne, zagovornik malo vrednega kradljivca Feldnerja, prišel do sape, so me v metež, mrak, v zamete, pa s pletenim kovčkom prek hrbtà, prestavili na sever.

Skratka – madež so mi zbrisali.

Zaprl sebi ust pa ne: Da sem zaplenjeni *corpus delicti* v diru nesel h kotlu za občinske reveže, ker mu je s kuharsko umétnostjo po krščansko stregla tolsta Lucika, nečakinja že prej citiranega člana stolnega kapitlja, stároste med našimi duhovniki, Belauscherja.

Kaj naj bi, sam proti vsem, kot le pozabil?

Zdaj sem lahcen, sem spočit – kot po velikonočni spovedi.

In me je malo ali nič več strah trenutka, ki mi gre nasproti.

Ker ne vem ne hipa, uré niti dne za morebitni *minus, plus*, čeprav bi z rôko segel vanj kot Adam k jabolku, tako je blizu – mar ne bi navrgel, v hitrici in za gospôdo, ki bo tehtala skoz ta poslednji dokument, kje smo nasedli, doživeli kod v teh zmešnjavah brodolom?

Podatki so iz zvitka kar se da zanič popisanih, na pol strohnelih, z žoltimi marogami prekritih listov.

Stotniku, gospodu Hermanu, poveljniku, jih je zapustil svoje dni poročnik Tutmirleid, *sapêrski bataljon št. 5*, kot piše pod naslovom desno – pravzaprav naslova vrh papirja ni. Je le pošastna, zmanjšana podoba ženske, kakršnih je petindvajset po lesenih stenah čumnat, nage in orjaške, z dojkami čez trebuh, ko dva zvonca, kémbljasta od bradavic. S šopom črne mete vrhu nog, me kačje zapeljivo gleda.

Tik pod razležano pêtó ji stoji napis *die Goettliche Elisabeth*, Božanska Elizabeta.

V gleženj, tolikšen kot grenadirski škorenj, pa se ji ovija debel gož s podpisom *Caesáreus legatus Tutmirleid, aedificator arcis munitissimae Predil, suápte manu pinxit. 1809.*

Pod to inskripcijo, gotovo znamenjem, dogovorjenim, skritim, v 1746. strogó predpisanim po *Vzorčniku* za zemljemerske mape Terezijanskega katastra in vojaško zemljevidnih kart v cesarstvu, z njim v nadvojvodovem

glavnem stanu častniki oznamujejo Predel, je ducat vnémarno narisanih odvečnosti, nekakšnih ptičkov pópkarjev ali kalinov kratkih repetnic, v resnici pa grdó naskakovalnih, grešnih, do nesramnosti zravnanih moških lunt.

Celó pokveka Bojan Kavka iz Kočevja, ta nam v dveh platnenih vozatajskih vedrih nosi od Predelice vodó, bi brž uganil, da gre za naperjene francoske možnarje, ki kanijo Božanski Elizabeti, torej nam, trdnjavi, prizadeti zlo – paralelizem je močno preprost. Pa si ne morem kaj, da ne bi tudi iz tega razbral iztrošenosti in utrujenosti naše prav hudó preskušene strateško obrambne domišljije.

Treznost, pravim, Joseph, treznost.

Prosil sem poveljnika, naj mi to zmedo preperelih spisov, risb, načrtov podari – nikar, je rekel. Gre za rojstni list. Brez tega dragocenega izpričevala bi bilo, ko da trdnjave na Predelu níkdar ni bilo.

No, prav – *Predel* je torej le tako rekoč.

Iz nas, beguncev.

Iz pol bebavih, pol podivjanih, kášljavih vojakov.

In iz smrekovega, hojevega, kaj vem, iz macesnovega, vlažnega lesa.

Ga do predvčerašnjim še ni bilo.

In je vprašanje, ali do pojutrišnjem še bo.

Ko da bi kdo postavil kam strašilo – pa od zoprnika terjal, naj se ga hudó boji.

Če rečem Strmec na Predelu, sem že bliže – ali ne. Naj razložim: Je spodaj Strmec. Potlej mi, *Predel*. In le nazadnje, vrh ovinkov, klancev, ko se cesta preválí, Predel, uborna reč, zaselek, brez kapelice, jelenjih rogovil po stenah hiš ali nemara kužnih znamenj naokrog: Se pravi, nič.

Nekoč je tu, navajam Tutmirleida, enorok Tirolec, korporal, posojal konja vpregam za priprago. Z dvema hlodoma v verigah sneg oral do Bovca dol, nazaj – sta kljusi šli od garij, let. Je kmalu odkorakal korporal. Se je udrla streha, zid napel. In so čez prag v popotnika le še koprive kimale. Se v zasneženih dneh dihur zapiral v hlev brez vrat.

Zdaj grem nazaj: Vijugavo s Predela mimo nas, *Predela*, je do Strmca poltretja milja.

Tu je božji hram, oj, je – naj mu kar cerkev rečem, strogega tehtalca rajnkih duš, mogočnega nadangela in zmagovalca nad peklenščkom, Mihaela.

Če zmore Strmec doli 119 glav, se jih 29 na Predelu gôri spet sprašuje, krog ognjišča, v rdečkasti temi, ko praska mraz kot medved po lesenih voglih, kdo se je v dedih kdaj, pa s čim, zameril Bogu.

S Strmca nizzol je k Bovcu, na okroglo, 15 kilometrov.

Petdeset jih je k Tolminu.

K Mostu, ki mu sv. Maver milost prosi, pa jih bo kar 55, nikar po bližnjicah ali z goré, temveč po poti tik Predelice, Koritnice in vzdolž skrivnostno sinjih pen vrh bele vóde Soče.

Naj pade sèm moja *Entschuldigung* ali opravičilo: Gospôda višji so, menda, pri priči konotírali, da uporabljám nove mere, *kilometre*, ki se kot v dobrih letinah tobak razraščajo s Francoskega – jaz jih ne pišem, jih le prepisujem iz nepismene rabárbare cesarskega poročnika in zemljemerca Tutmirleida, snovalca in graditelja zanič utrdb.

Če naj dopišem, da je z Adrije do nas v višino 1000 metrov. Da je med grapami tod naokrog dva ducata pohlevnih njiv, pod črni gozd zaliznjenih kot sivkasti ovseni fláncati – ovčjih planin pa niti ene več. Da pridelujejo krompir, fižol. Da sadno drevje, kolikor ga je, steguje kisle vejice kot parazol, če mu neurna burja strga platno s špic. In da so hribi todle, tam tako navpik, da nam pomagaj Bog, vedo gospôda višji vse: Se pravi, nič.

Po tem naj se, kot je pri nas v navadi, orientirajo.

Drugih omemb ne bom navajal, saj jih ni.

Naj kot grenak *curiosum* vèndar zabeležim: Je Miha, stotnikov trabant, zakričal davi Gašperju: Obesi cunjo in polkovni prapor!

Se čez čas ozrem: Visoko z droga se s trdnjave vije kakor himna v veter ljubljena zastava, šestkrat prestreljena, slavna in cesarska – bom odslej, sem se pri priči zaobljubil, *če seveda bom*, vsako Cunjo pisal z véliko začetnico.

Le treznost, pravim, Joseph, treznost.

Vse morebitno drugo bodo, upam vsaj, gospôda višji brez težav čez leta brali v *Militaerische Zeitschrift* – nemarnost Tutmirleidove solate se naravnost kriminalno kaže v tem, da je tjavdan prezrl našo zemljepisno *latitudo*, *longitudo*, širino in dolžino. Naj mu, kdor bo službeno razčlenjeval ta list, pritakne po vojaški jurisdikciji pravšnjo piko.

Še za sever, jug ni najti vrh strani strelci!

Ali vsaj tolstih angelčkov po vrhnjih kotih, da bi pfhali, kot od škrbin v zobeh zmehurjeni, primerne vetre čez Predel – kako naj zdaj poveljnik ve, kam bo zanašalo žvepleni dim od pušk, topov?

Obeta se nam torej strahovita zmeda.

Kašelj, riganje. Debela moča iz krmežljastih oči.

Pomeriš na Francoza, pok – pa razstrelíš krtino!

Sicer pa je poveljnik Herman častnik zanesljive roke. Části vdan. In, se mi vidi, do pogina zvest prisegi – še dopisniška panéšplja, grintavi one, hornist Millennio Vacca ga pri domovinoljubju čez vse pretega čisla.

In postavlja včasih sebi vštric.

Hozanica mi je iz kovčka, brez besed, odsekano, podaljšana v obradek, žmulasta kraj ust, na lepem rekvirirala dve spalni srajci. Srajco na naborke. In batistno srajco z vzdignjenim ovratnikom – to sem posebno ljubosumno hranil za prihod na Dunaj.

Jih v lugu prala.

Jih tri dni sušila, da je vrh trdnjave mahedralo v noč kot ples prikazni. Jih skrbnó razrezala v podolgovate Cunje za obvezovanje ranjencev – zakaj jezljivost, sem mar branil?

Tam čepi, v kotu. Na otepu slame.

Šibka kot madona spričo napadalno gole, goltne in orjaške *Goettliche Elisabeth* na steni. S šobo nemo brbota nad rožnim vencem. Gleda skozme, če se ji približam. V revnih nedrjih pa ji konec jemljeta koščena netopirca, dva premražena sestradanca bolehalo razpetih perutnic: Misli, da ju bo s toploto poživila.

S svojo?

Se razdaja, se – le meni ne, ki bi jo v teh trenutkih odločitev dvakrat bolj potreboval. Mar méni, da pogumnim, močnim in odločnim ni v usodnih dneh do ženske pomoči? Pa ni Gospod, ko je zaradi Eve Adamu zalomil v rebra, vendarle drugače sodil?

Netopirjev nam visi pod stropom kot po toči rjastih grozdčikov z brajde. Kar nateplo se je siromačkov, nekam skrivšema, skozi temò. Kateri se zaziblje kdaj, vzfrfota. Kateri spet kot mokra Cunja pade. Se v polkrogcih meče skozi prah na tleh – gre za malenkosti, menda. Pa vendar: Kar visijo, vsepovsod, celó v čumnati z uklenjenimi ponarejevalci spodaj, v soju leščerbe, in kot v peklù.

Ne le od netopirjev, bolh, uši – največ od mravelj, majcenih, rumeno rdečih, v krilcih ali ne, moramo skoz vsakršno ponižanje.

So pridivjale iz razpok.

Čudaško migale, ko da vsaka nosi kamenček v glavi.

Dirjale sèm, tja – ležeš, da bi se spočil za vse, kar bo: Že lezejo na tebe kot scefrani, dolgi prsti rjave rokavice!

Jaz si čez obraz zvečer pogrnem Cunjico, namočeno v kis. Prek Cunje zvlečem staro nogavico – Bojan Kavka iz Kočevja pa je pod oteklimi očmi kot flavta, tolikanj so mu navrtale nosnic obakraj v nos.

Pomladi pa ni mar za nas, cesarstvo ali Bonaparta – kot neurje vre v deželo. Trave vstajajo. In rano davi se je pasel v bregu onkraj, kot od zore risan, mlad srnjak.

Bo ples po jajcih, v okovanih coklah, bo.

Zato le treznost, pravim, treznost, Joseph.

Vnelo se je na številko 13 vélikega travna 1809. Obveščevalna poročila treh redovnic iz Velesovega pri Cerkljah, je drgetávo zabeležil Joseph Sluga, so meso postala: Počil je, kot se v analih reče, *prvi strel*.

Ob osmih je na vzhod, zahod pred Strmcem zatróbilo na kikirik.

Dva hlévarja sta pripeljala konja – hrzal je. Z bedresi mlel. Glavó potiskal vnic. Živahno kresal s podkvijo sèm, tja po kamenitih tleh, da so se v stotnikovem daljnogledu iskre vžigale.

Žival, spočita od noči, s črnkastimi packami ožgana v plemeniti trup, je vzpeketal kot v naskok. Zravkala beli, prečesani rep. Zarezgetala. Se pognala v drnec. Pa zaplavala v enakomernih, veličastno mirnih skokih – straže vrh trdnjave so jo gledale kot volk v kletki, shiran, mrk, betežen, psa na jutranjem potepanju, je Herman stlačil daljnogled.

In ga porinil v tulec.

Dan se je obetal zračen, čist, visok. Penast od oblakov.

Sonce jih je róbilo z rdečkastimi nitmi.

Jezdec se je s klancev bližal, ko da bi drobil po kosjem petju: Po vejah se je ščebet zatišal, sproti mrl.

Kraj Predelice je blisnil žarek. Se odkrila skala v mraku izpod smrek – Herman se je spet ozrl po huzarjih: Pač, kot shiran volk v zasmrajeni kletki. Stali so. Tjavdan sedeli. Pa sloneli tik topov. Si s skorjasto dlanjo vnémarno postavljali napušč k očem – ko da se, v krpah in kosmati, s salutiranjem poslavljajo od vsega, kar ni Predel.

V piskrcih iz litega železa je pod rahlo sapo rdelo oglje.

Strelec v enem škornju, v enem čevlju na bakrene gumbke je čepel za tramom. Grizel bilko, pozlačeno v slamnati svetlobi. Si kazalec spet in spet obešal v murček na rumenem uhlju – stotnik se mu je nasmehnil. Mladi strelec se je pod zadrego stresel. Mu skomignil – čez hrbèt je na pleteni vrvcu tovoril kljunast medeninast vrč za čaj.

Zvrh lestve ven se je priplazil Miha, s pisemcem:

– Čemú, zaboga, molk od regimentske godbe? *Joseph Sluga*.

Herman je zapustil stol.

Sodnikov listek zamečkal v žerjavico. Podplat prislonil topu ob kolo. Zabil komolec k stegnu. Si podprl s prsti vrat, od ključnice k zatilju – jezdec je najprej s kopitanjem, pa z žilastimi, tenkimi nogámi belca planil od ovinka: Sam v belem. Brez ognjenega orožja. S kratkim, posrebranim mečem v modri nožnici.

Kornet, je strelec z murčkom stotniku pokazal.

Nič ko tisti, ki se je pognal za ekvipažo pijanih častnikov, da bi jo vrnil, jo zadržal – pogajalski praporček na črni palici si je zataknil k sedlu, v tok za samokres, pa mu je v lastovičji rep obrezano hodnično platno ploskotalo mimo dolgih in nečimrno tenkó zašiljenih pšeničnih brkov.

Spet se je nekdo priplazil.

Hermanu molíl sodnikov listek:

– Ali bo, nazaj gredé, odkril zasedo kraj poti? *Joseph Sluga*.

Praporščak na cesti spodaj je s pestjo zadržal konja.

Sprožil desno dlan v zrak – zal dvajsetletnik, slok in belopolt, nako-dran kot z lasúljarskimi kleščami.

Pa s plavo kitko na bel trak.

Zavreščal je z otroškim glasom, da se jim mudi.

Je dan, izjemoma, prijeten za pohod.

In da ne mislijo preveč pomišljati: Naj, vi tam notri, pod poveljstvom častnikov takoj odprejo ven! Orožje odložé v skladovnico. Puške obakraj v piramido. Se na cesti, kjer stojim, zvrsté v pohodni ešalon, skrbnó in s čelom proti Strmcu. Poveljniku so, z našim spoštovanjem, ki mu gre, dovoljeni konj, sablja in pištola.

Stotnik mu je odgovoril, da si bo poveljnik pipico prižgal ob ognju za nažiganje topov. Dan da je, res, kot se spodobi za pomlad v hribih – ne razumem, je kornet poskočil.

Molčal. Stal v sedlu. Se sesedel.

Jaz enako ne, mu je, brezhibno mrzel, Herman dal na znanje.

Jezdec je potresel z uzdo. Dlan obrnil k strehi – ta se je kot s sajastimi dimniki obrasla s čakami huzarjev: Terjam, da mi odgovarjate v jeziku pesnikov in izobražencev!

Kornet je rasel v srd: Sam car na Ruskem, Aleksander, vaš prijatelj, krasno *bavardíra* ali klepeta, gospod, v moji materinščini! Vi pa takó z menoj, ko da me kepate s pol kuhanimi češpljevimi cmoki!

Herman se mu je posmehnil v jezo: Če že vdirate v cesarstvo, mladi mož, se navzemíte vsaj jezika, ne?

Kornet je divje mahnil, ko da briše tablo: Gre prehitro, gre prehitro prek vseh mej! Kam bi prišli!

Stotnik je prikimal: Kamor boste.

Slu je zmanjkalo besed.

Zato si je zmomljajal: Oh, kakšen plemič! Kakšen častnik, če mu ni francoščina v mar, kot vidim! Kakšen nič.

Na bela lica sta se mu zariplo vrisala kolačka.

Spet se je pognal s stremen:

– Je, kar sem slišal, vse?

Med njimi, njim je dan svetló napredel molk.

Kornet si je potisnil sabljo za hrbèt.

Potegnil iz obsedelné biságe sliko. Prst uperil v drevo, ki je pod njim na pol sedèl, uplahnjen, črn, v vrat kot stara golovratka, zlepljen v lase okrog vrvi, obešenec:

– Možje! Pri vas vas častniki pošiljajo ko dezerterte v smrt. Pri nas nas pa obiše vsak četrtek cesar – njuhanec deli! Da ne bi v prazno tvezel, tu: Podoba naj spregovori! Nepodkupljivo, k srcu, od srca: *La prise* ali ščepec! Z naslovom spodaj pa *Napoléon offrant sa tabatière aux grenadiers*. Zato se nam, kar meni, vdajte! V vási tam vas čakajo kozličkovo meso v pečeni kaši. Petje marsejeze v kranjščini. Pa dobršen kozarec vina!

Molk je trepetal v sončni dan ko davi pajčevina v rosi.

Žarek vrh Predelice se je razblisnil v ducat migetanj.

Strelec z murčkom je pomižal, dvakrat, trikrat.

Se zakrohotal.

Herman je prijel za daljnogled kot za biljardno palico – Francoz jim je vzdigoval, molíl, obračal risbo v brezovem okviru kot pogolten in stiskàv duhovnik priprošnjikovo podobo za poljub med ofrom: Grenadir, brkat, suhljat, od sonca in vetrov olupljen v nos, je v velikanski črni čaki na perjanico in s telečnjakom pod odejo, zvito v štrukelj, stal kot smreka raven pred Napoleonom. Z desno je ostró pozdravljaj, z levo je mehko klujuval v cesarjevo tobačnico – je Bonaparte nosil drobcene ostroge na petàh. Klubuk, siv plašč z odvihanim ovratnikom. In zadaj, pod hrbtòm, v usnjeni rokavici, s srebrom okovan jahalni bič.

Kornet je s prstom pikal k sliki.

Si dva prsta nosil v nos.

Herman se je zasmel parlamentarcu v opičje opletanje:

– Ah, zdaj razumem! Gre za *eine Prise Schnupftabak!*

– Oglejte si vendàr, gospod, očarane vojakove oči!

– Sem si jih že, gospod. Zahvaljeni.

– Besedo torej terjam, zadnjo!

Stotnik je spet stlačil daljnogled:

– Ni nobene več.

Kornet je trznil. Molčal, kot olesenel v sedlu.

Se globoko zlomil s konja, v leskovje. Iskal – obesil sliko v grm dobrovite. Se premeril s Hermanom na strehi. Vzkliknil:

– Ali vas ni škoda?

– Nas? Pa vas? Samo za to smo tu, ste tam!

– Mar ni med nami več poti?

– O, je, menda: Na njej stojite.

Sel je cmihnil kot otrok, če se mu kraj potoka ladja potopi.

Zagnal je štiri prste k čelu, za pozdrav.

In kot potr, začuden spričo neuspeha, kriknil:

– Prav, napadli bomo! Z vami Bog!

Odjahal je, kot je prišel: Iz drnca mu je žival zaplavala v enakomernih, veličastno mirnih skokih proti Strmcu.

Zamišljen belcu v grivo, ni opazil kopastih hrbtov, na preži tik pod cesto in nad njo.

Star korporal bi jih pri priči ločil, v rjavkastih, oglódanih, na pol strohnelih plaščih v grmih, ki so gnali popje. Na odjužnih tleh, ki so se krila z mladim zelenilom trav. Po nasajenih bajonetih, ki so izza vej štrleli kot ledene sveče – spet se je prikazal Miha.

S pisemcem.

In mračen spričo plezanja po lestvah gor:

– Odlično! Tudi hornist M.V. je mojih misli. *Joseph Sluga.*

Tik preden je kornetov konj zašel med zgornje hiše v Strmcu, je izza lope nad ovinkom poskakála čez oškrbljen zidek dvajsetnjá.

Se na cesti poravnala.

Jo na krik pritličnega, prsatega poročnika v nadkolenskih, žoltih škornjih jadrno, krdelasto ubrala na Predel – poročnik je skakljaj sèm, tja. Hrbtensko korakal. Zdirjal. Stal. Se upočasní. Hitel. Pa z rokámi telovadil, sunkoma, oglato, kot livrirani redar v praznične kočije pred stebrišnim vhodom v mestno zabavišče, je pomislil Herman. Zamrmral:

– Meso za tipanje, ki naj ga scvre naš strelni prah in jim odkrije, v Strmcu, kje kar se da natanko smo. In koliko nas je.

– Predvsem pa, kolikanj nas bo, gospod, v hlačah.

Herman se je sceloma obrnil. Z dolgim daljnogledom vred:

– Ah, vi ste, Jankovič! Takó približno, pač.

Ponosni Jankovič je, pomlajen, jezljiv, prekrižal lakte čez orožje, stisnjeno zad za široki pas iz rjavkaste, z rastlinskim vzorčevjem ožigane kravine – Herman je odrinil stol, da bi se strelec z murčkom ne spotikal:

- Kdo pa vas je davi, stotnik, bril?
- Pajac s cilindrom! Zrezal me je kot Francoza!
- Z lic je bil čez nos krvav, pobeljen s črtami galuna:
- Ali kot Francoz, bedak! Onó tam doli so pa Lahi.
- Jih razločite? Jaz jih še ne.
- Gredó brez bojnega rogá. Plesaje kot proti plesišču.

Zadaj je rožljajl topič, s podstavkom na rumenkaste in bele proge. Vlekla sta ga strelca, na vrveh. Trijé pa so porivali voziček za smodnik, predivo, mast in krogle.

Spričo dolgih bajonetov, ki so s pušk žareli v žarkih vrh ostrin, sta s strehe videla, ko da droblja od Strmca navzgor ploščat, raztegnjen, štirikoten jež – ali krtača za strgljanje konj, je Jankovič odrinil strelca z murčkom.

Tolikanj zamižal, da se mu je koža s pol obraza zgrbila ob stisnjeno oko.

In se prek muhe in cevi, ki se je vnemala od majcenih zelenih sonc, natak njeno prepričal, ali so huzarji pravšnje naravnali top.

Zravnal se je.

Zbezal izza zaviha na rokavu zmravljen kos žvečilnega tobaka. Ga zataknil s palcem strelcu z murčkom v usta. Šel slovesno, mrk, ob drugi top. Se sklonil. Žmeril – si spet s prstoma in kot za hostijo poiskal v rokav.

Mir jih je pijanil kot popito žganje. Dan slepil.

Pa je tihoto v hipu in ostro razsrčila debela šoja.

Spózlnila v tihotapski, nizki let – ko da bi jim kdo sneg usul za vrat, so se vojaki stresli. Se zagrebli k puškam. Z nohtom praskali, je Herman slišal, v noht.

Dvajsetnija je, z vozičkom, vzniknila izpod ovinka.

Zakorakala po ravnem, vedro, kot v jabolčnják rabutat.

Častnik, v prsi kot napihana kokoš, je postrlel z dlanjo – takrat je vrh trdnjave krehnil top. Krogla je letela čudno dolgo, ko da noče s čistega neba na tla. Razgnala grušč tri seznje pred poročnikom, ta je še zmeraj tiščal dlan v zrak. S hreščanjem, v loku odskočila. Strla na vozičku pol kolesa. Prátežniku zadaj nalomila nógo prek hrbtá, da se mu je podplat prislonil k rami – desetniji sta se vrgli leva v grapo, druga v breg.

Hip divjih krikov.

Zmeda iz kričanj: So se že strelci zgrizli skoznjo.

Se je prédel v belih štulah k smrekam dim.

Huzarji so, zabuhli, cunjasti, obupani, z grgranjem, z vrišči drli izza skal. Medvedasto lovili strelce v ozkih hlačah. Jih lomili. Jih podirali. Jih z bajonetom parali. Jim kakor klešče trgali pod vrat.

Peháli so jih z brega dol, iz grape ven.

Jim s kratko sabljo kléstili pesti v okleščke.

Rjuli, padali. Se kotalili, sami ali v smrt objeti s strelcem, z nožem v njem, z njegovim v sebi.

Jankovič je naveličano potegnil prste od gizdávega pasu.

Zabil si je kazalca v uhlje. Se, široko razkoračen v škornjih, nasmehljaj. Otožno gledal k strelcem, ki so jih huzarji stiskali v kolobar. Začel žvižgljati. Sikati. Pa z bedrom suvati v korak. Se rahlo, prožno vzdigovati s pet – Herman ga je dregnil v laket.

Jankovič se je kot iz polnočnih sanj ozrl, z vlago na očeh.

Se levo, desno kot nerad odmašil.

Stotniku potožil:

– Če ne slišim, je kot ples pod slivami. Pa me zmehta.

Lopataste roké je spet prekrižal v pas:

– Se ranjenci med bojem derejo kot guslar, ne?

Čez pot se ni več pihal dim – izpraznjene pištole so rabile tému, drugemu kot kij.

Cvenkale so sablje.

Tu se je, visoko tam zabliskala sekira, ko se je suh, mlad Francoz ostró zanihal. Se izpulil spod položčenih jermenov. Pustil suknjič in kos črne srajce v presenečenih huzarjevih pesteh. Se zliznil v zajčji dir proti Predelu, da so se mu v soncu videli zobje in mu je tenka kitka s pentljo mršila iz plavih las – pod klancem pa obstal.

Zabolščal sém in tja v trdnjavo.

Vzkliknil. Stal.

Počasi padel, sredi ceste, na kolena.

Stisnil dlan ob dlan, v prošnjo – strelec z murčkom je v naglici grobo pomeril. Krogla je začofnila Francozu v bok.

Zgrabil se je, ko da se bo hitro nesel proč.

Je z drugo puško strelec zgrešil – svinec je zapraskal v prah.

S tretjo puško je Francoza na kolenih pičil med oči.

Truplo se je plosko položilo na hrbèt. In se oddahnjeno sprožilo, s palci tik obakraj hlač, v pozor.

Čez čas je fant postal rdečelas. In rdečkasto brkat pod sinjim, pol rumenim, izklesanim nosom.

Strelec je, prislonjen s pleči k tramu, vajeno nasul smodnik v ponvice. Ovil s predivom krogle. Jih podrgnil v mast. In drugo zad za drugo s šibiko zabil v tri puške – zadnji vrh cevi je v nacefranih vibah dihal dim.

Ko je vsem trem trdó zatisnil kremen v petelina, jih napel in jih odložil na doseg, se je strmó zazrl v Hermana:

– Gospod, nikdàr ga nisem videl.

S palcem si je poključál kraj murčka, h klancu dol:

– Nič ni bilo navzkriž med nama, pa sem ga ubil.

Jankoviču je prezir na mah razgnal otožnost iz oči:

– Tegà si se pa kasno spomnil, kasno!

Strelec se je gledal vzdolž obleke, do konic na škornjih:

– Kdo bo nosil greh, nas je učila babica ponavljati.

Ob ustih, v gubah, se mu je nabirala tobačna slina:

– Ah! Sem rekel le zato, ker se tako navadno reče.

Zvrnil se je na komolce. Si ožel obraz. Ošinil truplo, ki se je poleglo kot na pare, s plitvo, rdečkasto blazino pod lasmi. In si obakraj, s prstan-cem, poribal spodnjo veko – Herman se je spet, s sočutno radovednostjo, na pol pedi zamislil Jankoviču v brivske rane:

– Je pajac v roké drhtel od bojnega navdušenja?

– Kako? Ah, ne, gospod vendâr, strahu!

Pa se je vrh trdnjave v hipu stišalo.

Še krogla je brez cvileža, namazano zdrsela topu v cev, ko se jim je z ovinka gor, živó, zarezala podoba: Mrtvi so ležali, ranjeni, sedeli, ko da jih je zgubil pijan voznik. Med zveganim topičem in vozičkom, ki se je prevrnil v jarek, pa sta se samá dajala, nič upehano, pritlikavi poročnik s tenko sabljo, podivjan, od strganega suknjiča kot v brezrokavniku, da se mu je do pázduhe belilo z laktov kot z dveh kašnatih, odlakanih klobas.

In zgrbljeni narédnik Golko, spredaj do kolen zapet v plašč, razparan po hrbtù, skakav, pa s frfotavimi ostanki srajce kot v gosjih repetnicah.

Prežal je s sekiro.

Prežal z britvijo na žolt ročaj.

Zamahnil onemu v zamah – raztrgal se je krik.

Francozu je obraz obvisel ob obradku, je pogledal Herman, kot zarip-njena usnjena krinka. Mu kot z vrvce bingljaj – podržal ga je. Sekal s sabljo. Ga spet s prsti lepil, spet zaman, k izboljščenim, strašljivim, močeradastim očem.

Pa se je Golko v sunku zavrtel kot grbast angel mlečno belih kril. Poročnika udaril s topim koncem v tilnik – nad pritlikavim Francozom se je razletelo kot modrikasta, rumeno rdeča karnevalska luč.

Visoka škornja sta na tleh še hip, dva brcala, lišajasta spričo sesirjene krvi, prahu – boj je jenjal.

Z grma je spet cvrknil ptič.

Je potlej šlo, kot po navadi gre: Vrh strehe so z navdušenjem mečkali pest v pest.

Ali pogledovali, zleknjenih obfvi, zmedeni, s skrbjo, čez klavnico po cesti k Strmcu – pred prvo hišo je, zalita s soncem, s hribčkom senc na steni, stala gruča častnikov, podčastnikov, prekrizanih v roké ali z dlanjo na sablji. V ozkih konjeniških golenicah. V kapah na perjanico in s šlemi na greben, v dvorógeljnikih, robljenih s srebrnim trakom, s krajevci globoko do ramen.

Nobeden ni nič videl od ovinkov, smrek.

Nobeden se ni zganil, kamnat, mignil. Se ogledal k osedlancem, ki jih je na dveh povodcih osem držal prek obeh komolcev v tesen kolobar okoli sebe kakor panj čokat vojak v beli kamižoli brez pasu – le tu pa tam je blisnilo iz kratkih daljnogledov.

Ugasnilo.

S klanca gor so se porezani, obtolčeni huzarji vlekli, kobacáli, ujeti z lakti drugim krog vratu. Štorkljali ob muževni veji, zlomljeni v priročno berglo.

Trije so, s krvavo cunjo na očeh, tiščali prste prednjim v hrbèt. Stopicali za prvim – ta je nosil štiri pare škornjev s prsi dol. Pod vsako pázduho pa častnikova, nadkolenska, žolta.

Mrtve so pustili z mrtvimi – so prvi odkorakali tja prek v rjavih, preperelih krpah. Drugi so, Francozi, šli razgaljeno, kot mučeniki po cerkvah: Le kos povaljane, hodnične cape jih je kril čez trebuh.

Ali pljusak umazane, črnikaste krvi.

Brezglavemu pritlikavcu so položili na srebrikaste naramnike krzveno čako. Med razgaljene roké trobento – je poročnik bil kot postiljon, ki se je zleknil v travo vzdolž poti, si pahnil kapo čez oči, sezut, ker bi si rad nogé oddahnil.

Plenijo, bedaki, plenijo, je Herman gledal v mrgolenje.

V huzarja, ki je na potrzanem francoskem suknjiču vročično praznil žepe v svoj nabiti žep: Komu na čast? In sebi, le doklej, v prid? Če bi v Strmcu več vedeli, spodbodli v drnec tistih osem konj – bi jih sesekali kot gospodinja glavico čebule.

Star huzar v brkih, metlastih, rumenih od glinene pipe, ki mu je štrlela z ust, je pahnil v vrata.

Stopil, s samokresom, iz trdnjave.

Se odmočil v curku, motnem kakor hruškov mošt.

Se vnémarno prislonil ob drevo z obešencem. In s pipo zdaj, brž potlej s samokresom mahal tistim v klance dol, naj pohité – drugi so se vračali pod breg, v grapo, s svežnji belkastih francoskih oblačil v naročju kot pohuljen medved, ki hlačá od hleva kam z ubitim jarcem.

K Hermanu se je, na mäh, kot iz pozabe, temen, siv, slovesen od čestitk, tresáv v naočnikih, s čeljustjo prižrmiljal Millennio Vacca: Bi gospod posebno zanj, kronista *Heimata*, ponovil strel iz topa, saj računa blisk in dim, eksaktni padec krogle na sovražnika tenké ovekovečiti še za *Carinthio*.

– Oh, z veseljem! Vendar pod pogojem.

– Pod vsakršnim, gospod!

– Da vas privežemo, zavezanih oči, pred cev.

Millennio Vacca je pomlel.

Zadrnil s pëto.

Pa spuhel kot šantav pes pred klopotanjem konjederčevih kopit.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič).

Sodnik preiskovalec Joseph Sluga, 1809

(Odlomek iz romana Krtov kralj*)

(Nadaljevanje in konec)

Saša
Vuga

O pozni uri se je stotnik vzpel po lestvah, k strehi. Spotoma postal. Naročil Gašperju, naj ljubeznivo izbeza v njunem že devetem skri-vališču Hildo od Melíhnov in francoskega ubéžnika. Naj jima da na razpolaganje, skrivaj, poveljnikovo čumnato.

Naj oddrobi sladkorja s čoka.
Prepečenca.

Jima postreže z medom, z žganjem, če ga je še kaj: Budalo Bojan

Kavka iz Kočevja naj ne zganja zgage s svojo učenostjo, ko bo pricoklal z vodó.

Če bi Ganí le kanil vdreti, žugati s kazalčkom in ponavljati, kako zelo ga tudi na Predelu ni – da se bo zjutraj moral sprehoditi skozi dvajset palic.

Ali osem ur viseti na zapestjih s trama dol.

– Zakaj ga ne odpravimo k narédniku, v zasedo, h Golku?

– Kdo bi nam pa, Gašper, potlej krajšal čas že s tem, da je?

Od mesečine je pokrival grape ko tenak pršič.

Obakraj ceste, z lučjo zasnežene, so se kot z omrzlega mahu napenjale, puščičaste, zobate, smreke. S hribov naokrog, zadremanih v tihoto, se je zdaj tu, tam s slemena sprožil plaz svetlobe.

Top se je pred Hermanovim stolom blesketal, ovit v lunin žled.

Stotnik je rokó zaprl, jo razprl – pest mrliča.

Poiskal k ubitemu Francozu spodaj: Ležal je, na pol zasut od zvezdnate noči, ko da se je spotaknil, pijan, v zamet.

* Delo bo letos izšlo pri Cankarjevi založbi.

Nocoj nihče v Strmcu ni kresal, kuril.

Niti žvižga ni dajal od kod, še manj glasu.

V trdnjavi je pri linah kdo zakrehnil.

Herman je ukazal stražam kraj obeh topov, naj ležejo.

Drug poleg drugega so se spustili v kot. Zganili kapo pod uho. In se čez nos pokrili s plaščem. Ducat, več – poldrugi ducat, jih je meril: Pa kot zraven jame, da bi jih ob zori kdaj zmetali v grob.

S pritličja je, na slami, spolzki od krvi, skoz litanije stokanja že od večera rezko kašljal ranjenec. Se mu je krogla zaorala v pljuča. Se nabrekli pod kožo na hrbtù. Je kašelj bil, odsekan, suh, kot sekanje sekire v ploh.

S sinjine so svetile, daleč, streščene, črepinje zvezd.

Pa je od Bovca spolznil žolt oblak, zabuhel kot kresilna goba. Hitro plul, okrogel, sam – brž potlej se je s Strmca ostró zazibalo. Ko da bi kdo pregnil s črno pelerino kurnik, je pogledal stotnik.

Se prislonil s pëto topu ob kolo: Je izza treh dreves vstala luna.

Zamrlela čez nebo, mehurjasta, le sebi v soj.

Kar je pred hipom še bilo kot na božično noč, je padlo v nič.

In je kot pajek, če ga veter spihne z mreže dol, razpete v bičke krog tolmuna, iz temè pristal, da sta mu cokli čofnili za dober palec v zateptano prst, malenkostni, bolj kot navadno čemerikasti Durjáva, mršavi ključar pri župniku Jerneju Kiklju, strokovnjak za krste.

Stotnik je pomignil, naj se odpočije v stol.

Durjava se je pa zravnal. Zabrbotal, da bo kar stal:

– Saj me ni dosti, s kapo vred, v višino!

Prav, je Herman sédel. Se možiceljnu zamislil prek ramen – na kolerá-basti lobanji je še zmeraj nosil poljšjo čepico. Vendàr rumenkasto zavoljo let, grdó izribano pod mastni rob.

Tudi žvižgljal je skoz kljunati nos, v oči upadel kot pri crkli ribi, reven pod obleko, zguban, ko da ga nikoder notri ni, le v žepih komaj, z ruto iz surove volne krog vratu, zadirčno strog in zamerljivo siten v sive ustnice:

– Sem čudno tu kot vse, kar je dandanes kod! Podobnih dni še Jernej Kikelj, naš gospod, ne pomni – spričo stárosti je ob spomin, hudó. Hudo bo, gospod častnik, jah! Kar nas je tod, ondod kraj Soče, smo zelenih lic. In brez moči: Ko zjutraj vstaneš, moraš brž k počitku, da bi, ko boš vstal, lahko zaspal. Je ženskam, njim, lahko. Vse njihovo jim rabi za pohujšanje! Za v zibko ne – le mačke jočejo skoz noč nad Kobaridom, psi zavijajo. Otroci ne – če jih je kaj, se posušijo, preden jih pokliče v grob. Device dirjajo skoz prah s koles vojaških voz. In če jim korporal zažene s kozla pol komolca hleba, padejo, ga na kolenih lomijo, poljubljajo kot zlodejev rogljič – nak, ni ga, ne, miru ne reda več v Bovcu, kar je naš gospod izgubil pamet. Odposlal že trinajst pisem v Gorico, na škofijo: Naj se jim, prevzvišeni, mudi! Ker naj Terezijo, kuharico, razglasijo s hitro pošto v Rim za

blaženo. Pod binkoštni pa za svetnico mučenico. Saj je, cerkvi vdana kot župniščna dekla, doživela javno smrt z vrvjo, ker je iz domoljubne jeze kradla pri Francozih za krščanstvo. V dokaz je še današnji dan pod podom za krompir v kléti vreča prepečenca hkrati in plesnivega fižola raklovca. Pisker masti. En čevelj z luknjo. Šest ostrog, povezanih z bakreno žico kot šop zakristijskih ključev. Latvica mazila proti garjam – v sili prav okusno z njim ocvreš dve jajci na oko. Ulansko kratko kopje z belkasto zastavico na cof. Čebriček drobnih gumbov iz lesa, podčastnikom za spodnjice. Skrivnosten konjski zob, v platneni vrečki. Bojni rog, vendār zasekan s sabljo. Tri šivanke z vijoličasto, preperelo nitjo. Suha riba, dolga kot poleno, čarno smradna. Bajonet, odlomljen pod konico. In za funt kositrnih, docela novih jušnih žlic. Če bi Terezija vse to pustila Bonapartu v prid, bi huje prej in kar se da bridkó bilo po nas. Zato ne prosi, v Kristovem imenu terja, župnik, naj jo slavni zbor postavi Urhu, priprošnjiku, za družico, služkinjo, *ancillo* v cerkev – za pobarvan kip, oltar in čipke, svečnike pa bo že Bovec dal. Jo zdaj pogreša, Kikelj, kot samaritan betežnika. Težak v vest. Mu ne da spati od vreščavih sanj vsak ponedeljek. Žuga, dela s palmo vetrca. Mu očita, da jo je na hip zatájil – pa čeprav ni pod Francozi niti perca petelina pevca več nikjer v Bovcu. Misli, da ga, privoščljiva, zlobna od krivic, peha v grob, ker se je on, gospod od prižnice, obdržal. Ona pa si je, nevedna kuharica, dan na dan in samo zanj, umazala roké. Kdor je pri živem, naj pomaga mrtvim, slavni zbor! Zato je meni prav in Bogu nič manj vseč, da bo Bovčán iz roda daleč v rod častil Terezijo, ki je še božji bič, Napoleon, ni spravil v strah.

– Mar ne bi sedli? Noč hladi. Vas čaka pot. Ali ste nehali?

Ključar je srknil sapo v nos.

Napel mezlán na ploskih prsih – stotnik ni besed poslušal.

Meketávo spevnost pa: Od vseh narečij, kar jih je nabiral kot vojak uši, mu je Durjavovo najbolj prepevalo.

Pa se mu potlej brž odlilo skoz uho.

Ko da bi se upijanjal s sírotko, je spet pomislil.

Se zazrl pod ovinec dol: Nekakšni mehki šumi so se skrivali za debela. Lezli mimo skal. S podplatom tipali kraj starih smrek, da ne bi jécnila kod suha veja, štor.

Je luna plula na temí kot žolta buča s svečo.

Hiše v Strmcu so, mračne, žalostne, spominjale na mláhawe, marogaste šotore v plundri. Hrib se je od hriba ločil le po sinji črti vrh slemen. In spodaj, v čumnati, je ranjeni huzar vse bolj počasi, medlo sekal vase.

Herman se je vnémarno zagledal v starca. V ihto, ki mu je napihovala lica, da jo je pritiskal v nos. V zamero, ki se mu je vihala obakraj ust:

– Odkod na mah vaš molk? Tako lepo ste vse povedali.

– Če mi prepovedujete besedo, grem!

– Kako? Ah, prav. Lahko.

– Nak, ne, doklèr vam ne povem, čemú sem tu!

– Ali še niste?

– Nak!

Sunil si je v hlače, ko da bo potegnil nož.

Izvelkel pismo, vlažno kot ovsen obkladek, v smrdljivi cunji. *Veleposlanemu gospodu častniku, ukazovatelju vrh lin Termopil, klicanih Predel, torej Leónidu, ki mu z brevirjem vsako jutro, in zvečer z molitvijo še zmorem stran držati iškarijota Efiálta daleč od hrbità, le njemu v pest, zaupno* – stotnik je odlomil rjav pečat JK in jagnje s križem:

– Spredaj prazno, zadaj nič. Gre za pomoto?

– Če bi več pisálo, bi bil jaz odveč!

Durjava si je s cunjo drgnil z veke k vekii:

– Hja! Preveč pomembna reč, da bi jo župnik metal na papir!

Povprašal, kaj mrmra ko duše v vicah po trdnjavi, da mu mrzlo leze srh pod vrat. Se ob odgovoru *Huzarji, ranjenci* odkril, pokrižal. Se pokrtil. S kazalcem, s palcem usta namečkal v figo. Mižal od pomembnosti. Zakrilil s prsti – molčal.

Stotnika premeril na četrt oči: Če je gospod pripravljen, bi mu pošto dal. Bo videti, približno, ko da sem pogoltnil list v Bovcu. Pa ga, na Predelu zdaj, nazaj dajem. Naslov je tam. In tam pečat, prelomljen – pismo se glasi: *Veleposlanemu cesarskemu nadčastniku. Predel, moj blagoslov, pozdrav, ki ju z iskrenostjo zaupam prek izkušenega, zvestega cerkovnega ključarja! Časi so, da bolj umazanih ne bo: Ljudje so trojni, ne kot po navadi dvojni – greš, se ti do gležnja v mrzli gnoj udre! Otroci kolnejo kot protestantski pridigar. Kadijo glinaste francoske pipe v hlevih. Bruhat pa letijo na župnijski vrt! Samo zato se rdeči ribez tik ograje obotavlja v rast. Odrasli, bi se torej reklo: Matere, očetje, sèm lahko primaknete po svoji prostovoljni sodbi kakšno teto, strica komaj, botra nič, pa se ubijajo za sprotni otrobnjak, da so pod noč kot pretepen vojaški konj. In brez navdiha za pogled v rožnato nebo, kjer biva, kot vemó, Gospod. In Mu s srebrnih korov levo, desno angeli, arhangeli pojó na slavo – v vlažnih, črnih kuhinjah odrinejo črepinjo z žlico. Pomrmrajo, so mi rekli, da celó po laško kdo: *A Dio grazie, anch'oggi ho mangiato*, kar bi pomenilo, da so tudi danes jedli. Se zavlečejo kot vol z oranja, brez molitve, spat. Nekoč je mimo Kobarida gor, ob Soči, máhalo v popotnika izbrano cvetje. Zlasti oleandri v čebrih. Ali cipreske, Jezusova drevca – danes pa še starec več ne veka v jutro, ko na tnalu cepi drva kraj poti. Ni rož, ni pesmi – *blagor hiši, kjer se pesem sliši!* Mlade pevke v cerkvi, sem opazil, pa čeprav molčim, zatikajo v bogaboječne kitice kosmato grinto, da po žaltavem smrdi okrog oltarja, po kadilu ne! Menda jim je hudič razdelil bukvice, ki jih je v 1609. papežev legat Dal Zián poslal 10, kot je zapovedi, mojemu častitemu praprédniku Bernardu Chiócciolu, da bi zabil v lutrovsko preklinjanje klin s klinom – jih v kletev torej tolkel z bolj rejeno kletvijo. Je pa ta žlahtni smrad obležal na podstrehi v zakristiji, ker je na sv. mučenice Domitíle dan Bernardo Chiocciola zapustil bovsko leco. Se skrivšema, v nevihtni noči, zmuznil v Trst: Na muli je tovoril posrebren pribor za dva in 20 kur, dva keliha in dva čebriča slane skute. Dam na zadnje, ker me dáje sram: Pa svojo tolsto, plavolaso, škrbasto priležnico Avrelijo! Sta v pristanišču ondi potlej malo kradla, malo vmes ovajala gospodom od orožništva tatove. Doživela lepo starost, pa*

čeprav je kdo, se zanj ne ve, eksžupniku v Bovcu, Chioccioli, enkràt zavdal – vendàr brez pristnega lekarnarskega znanja. Zdaj, ko veste vse, bi šel naprej: Oh, moj gospod, je meni prav vseeno, če smrdim! Česa vsegà niso zmetali v Kristusa: Da si ne čedi las, ušiv. In da pomeni, živ, nevarnost podeželskim kraljem – o, tudi postim se, kar mi je Terezija, kuharica, šla v pokončno smrt, pod gavage. Bičam se pa ne. Aj, bi z veseljem druge – se mi roka trese. Ker ni kur, mi radodarno znašajo na kup enako dragocen prašičji gnoj. Tam rano zjutraj in pod zvezdno noč, ob torkih, praznikih, nedeljah pa čez dan, kot Job rešujem, s potrpljenjem, poglobljeno, kar se pač rešiti da. Sem tam dognal, da več požanje strelni prah, gospod, kot božji strah. Zato vam pišem, preponižen, s prošnjo: Da bi strast krotil, ljudi kot jarčke vračal k Bogu, potrebujem četo srčnih mož in vsaj dvecólski top v zvonik. Povedano v številkah: 12 kremenjač, ni poglavitno, ali naših ali bonapartovskih. 120 češpelj ali svincev – ker pa prosim, naj ne hodim k vam z resničnimi potrebami, torej s številko 240 v podloženi vreči. *Item* 7 funtov strelnega prahu. *Id est* navadnega 6 funtov, *itemque* funt finega za v ponvice. Jaz, veste, puško že od prej imam, brezhibno skrito v votlem kipu – tudi vam naj, žal, patrona zoper kugo ne izdam. Je pa Francoz, ki je v 1327. priromal k bolnim Lahom. In 16. v velikem srpánu svetel konec vzel. Zato bi prosil za polkovniški pistójski pistolet z vdeleno koščeno lilijo na ročaju, hvala. Potlej pa: Šest sabelj, bajonetov 6 in 12 grenadirskih čak na cof. Vsaj 10 gamaš, vendàr nikar z raztrganim ali s preveč obrabljenim jermenjem! Prapor v cesarskih barvah na rumene resice. Patent v tulcu, da me kot cesarjev substitut postavljate za komandanta garde v Bovcu, *sine óbligo* do kogarkoli, brez obveznosti. Le s poudarjeno pravico judiciranja in judikacije, sojenja in izvršitve sodbe. Ker pa vam ni s hijacintami postlano, prosim: Vse predmete moje prošnje, do poslednjega, čimprej znosíte iz trdnjave v noč in desno, smer Trbiž, do hudournika Laštánovec. V koritu boste brž odkrili skalo z vklesanim križem: Nekomu je ta čer, ko se je s ceste zvrnil, ker je silil, pijan, preveč v svojo smer, vzela dih. Darilo položite kar se da skrbno sèm zadaj, v grušč. Ga zavarujte s povoščenim platnom, s kamni obteženim po robih. Zakrijte s smrečjem, to počasi oveni – tako bomo po vaši smrti vse našli, kot pravkar zmenjeno. Končal bi z naukom svetopisemskih talentov: Ne zapravljati ne zakopáti, le množiti za prihodnje dni! Bom vašo smrt, gospod, bodite, prosim, brez skrbi, kot *monumentum saeculi* vnesel v farno kroniko. Se vam zahvalim iz vdanega srca, dodam: Z oboroženo bovško četo kanim hitro obnoviti mitnico – naj plača, Lah, ko bo spet kramo rinil na vozičku mimo nas! Nov veter bo, kjer se nam je na glávo zlival dež! Verujem vase – sem! Ko boste slišali, raztrgajte, sicer bo pismo padlo nepoklicancem v roké. Obratna pošta ni potrebna – preveč zaupam v našo vojsko, da bi ji, pa čeprav, kdaj po nemarnem ne verjel. *Bartholomáeus, párochus, subscripsit in Plez Grande, 1809.*

Ključar je zvrnil dlan, češ da je pismu kraj.

Z bledikasto čemernim licem čakal na pohvalo.

Pa se stresel.

Se ozrl – se odkril, pokrižal. Se pokrtil:

– Mi je skoz drob in v pamet nekam mraz!

– Mar niste strokovnjak za krste?

Od ovinka gor se je, nevarno žameten, odvezal šum – ko da se srne sélijo iz grape v breg. In da jim parkeljci mehčajo v vlažno listje.

Stotnik se je oberoč prislonil k topu:

– Ne bi sedli? Noč zori. Vas čaka pot. Bo slana padla.

Starec je rokó zalomil pod hrbèt, ko da se bo na štiri prste praskal. Se zavegnil. Zeval. Nekajkrat na pèto s pete skočil. In iz hlač privlekel drugo pismo, svaljkasto, v smrdljivi krpi. *Kdor že je tam gôri. Ki nas brani, častnik je! Zato pa bo užival, tudi ko ga več ne bo. Pri vseh naprej obrnjenih duhovih Bovca spoštovanje* – Herman je pretrgal vrvco, spentljano iz ostan-kov. List odgrnil prek dlani:

– Spredaj prazno, zadaj nič, Durjava!

Starec se je modrijansko posmehljaj.

Prek šob navrgel:

– Ne, sédel? Nak, ne bom! Je smrt prišla po vaškega čevljarja Zvériko, zadihana od hoje, kásljava. Mu šla na limanice – še dandanes, žalostno pilepljena, v stolu ždi. Le ob nedeljah kdaj pa kdaj in po latinsko kolne. Zverika pa je pokopal že četrto ženo. In se dal oklicati enkrát za trikrat s peto: Taka je ta reč, gospod, ki smo jo zvedeli od starega Sovdáta v zimskih urah, ko se je podiral sneg čez okno, pa je od hudobnih senc mrlelo v žloto vrh peči. Je v pismu notri vse kot pri pisanju revnega gospoda Kiklja. Vèndar – vse narobe. Važno pa, sicer bi me zaman čakáli na Predel.

– Da vas je čakal kdo, Durjava? Kdo?

– He, he, vsi čakamo na koga! Ali kaj na nas.

S kazalcem, s palcem si je usta namečkal. Pomižal.

Molčal. Stotnika premeril na četrti oči. Počakal. Zinil:

– Če je kdo pripravljen, sem. Pismo se glasi: Gospod poveljnik, v naglici škreblijam. Pero mi z vajeno rokó drvi sèm, tja v papir. Saj znam sestavljati ne le kupčijske spise in račun do sto. Ker mimo mene Bovec nima izobraženca. Odkar se je tako spahnilo s Kikljem, župnikom. Da mu je kup gnojá bolj posvečen ko tabernakelj. In renči z dvorišča, predrugečnega v hlev. Kot nam je z ihto svojčas treskal z lece. Pa čeprav sem ga, nikoli skop, nadevan s spoštovanjem. Sedemkrat pod večer obiskal. Da bi ga vpisal za hudiča v pasijon. In mu ponujal za nasprotni lon tri straže tu, tri straže tam tik ob *nebo*. Ki ga na rdečih raklah nosijo nad najsvetejšim. Da bi ploha, blisk ne zamočila župnika. In mu v Gorici pravijo kar *baldahin*. Osorno me je gledal in mrmral. Da bo ustrelil za meno. Če ne bom pravšnje hitro zropotal s podplati stran. Zato ponavljam, ker pravilno sklepava. Da je gospod na ves napredek nor. In bi župnišče rad prezidal v trdnjavo. S

topom streljal na kartečo iz cerkvenih lin. V Francoza zjutraj, in čez dan v nas. Zvečer pa na cesarske grenadirje. Bog da mu vsak ponedeljek, s konjeniškim bobenčkom, na znanje da. Naj ne dovoli. Da bi Ga kdo kdaj, hudič, iz Bovca spódil. Mu verjamete, ha, ha? Boga na lepem vidi. Kjer Ga po krajévnih običajih ni. Posledice pa kot navadno šavsnejo med nas. Da bi obvarovali Kiklja pred strohnelo pametjo. Vrnili jutri Bovcu véčrajšnji sijaj, prosim. S pošto, dano prek molčéčnega, izkušénega, zvestega cerkvenega ključarja. Vse, kar je od vas nesramno terjál Jernej Kikelj, župnik. Prepustite nam. Dodajte, kajpada, dvecólski top. Vozič za strelni prah, zelenkasto prepleskan. Belca z žoltim sedlom. Praznično čelado mojih mer, s perjanico. Ni poglavitno, ali z našo ali z bonapartovsko. Ulansko pa, srebrno, zlato naokrog in podloženo z mehkim rdečim usnjem. Z Bovcem, veste, je tako. Da níkdar nóče siromaka za poveljnika. Seveda ne sme manjkati paradni, sinji plašč. Ki plapola nadvojvodi med ježo konju z boka. Te stvari poznate globlje kakor jaz. Vas ne bi v teh, za nas usodnih dneih, nadlegoval s podrobnostmi. Zato ne pozabite na polkovniške, položčene, peklenško črne nadkolenske škornje. Kakršne iskreno rad obuje k belim hlačám Bonaparte. Vse, kar je natlačil v svojo prošnjo Kikelj, naj drži. Vendàr s podrobnostjo. Malenkost preden vam bo cunja smrti padla čez oči. Pošljite v Bovec korporala s pisemcem. Da bi se mí zastonj ne vzdignili kot tih vihar. Drug tik za drugim, sence, skozi noč. S coklami v rokàh. In se po daljšnicah spustili s hriba k hudourniku Laštánovec. V koritu naj, pred skalo s križem, čaka vaš vojak. S seznamom, z leščerbo. Spoznal me bo po pametnem obličju. Bom preveril. Ali se v resnici stanje sklada s tem dogovorom. In vam ga hitro vrnil v boj. Da ne bi belec rezgetal. Naj melje zob v nagobčni torbi. Spoštovani moj. Ubili boste, z enim strelom, štiri muhe. Župnika zaščitili pred župnikom. In Bovec z njim. Procesiji omogočili slovesno stražo. S častnikom v šlemu na greben. In z golo sabljo spredaj. Se za véčne čase Bovcu vrinili v pasijon. Kot vmesna slika *Romanja v Emavs*. Natanko pa *Gospod sprejema na Predelu rimskega narédnika Martina med svetnike*. Naj vam bo za lon. Obratna pošta ni potrebna. Zvestemu, molčljíivemu cerkvenemu ključarju ne zaupam. Je preveč, v teh nevarnih urah, ženi vdan. Pod njenim krilom ždi premraženo kot jezdec pod šotorom. Če ga iz temè škrofita veter, dež. Ker je vse zmenjeno. Bom jenjal. In beležim z nepopisnim spoštovanjem. Pa s klobukom v roki. Se priklanjam. Jaz, Junkó v Bovcu, izobraženec. Podpis na štiri pentlje, vozél in tri pike je verodostojno moj. Dano 1809. takisto v Bovcu. Sem pozabil. Bom dodal: Nikjer omenjena trobenta. Za povzdig duha. Naj bo z rdečkastim jermenom. Na banderce. Kar se da zloglasna. Ko bom vanjo z belca pihnil, naj se sliši. In kljub hribom v deveto vas. Beležim kakor prej. S klobukom v roki, jaz. Junkó.

Durjava je premolknil. Se pokríl, pokrižal. Čakal.

Tožbe ranjencev na slami spodaj so se zvezale v pogrebni spev.

Ko da pod plahtami opravljajo, vsak za vsemi, bilje.

V grapah naokrog se je zatišalo.

Nevarnost je počépnila za smreko, kamen, panj – do svita bo počivala, je stotnik slutil. Potlej bo, kot po navadi, blisnil čez ljudi nov dan.

Pokimal je Durjavi v žolto polhovko.

Z dlanjo zaribal sém, tja po topu. Sédel v stol, da je poškrpnilo. Z očmi na pléšnjavi, podpluti luni zamrmral:

– Aha. No, prav. Kako pa v Bovcu?

– Mirno, da pomagaj Bog! Pa vijoličasto, kot pred Golgoti.

Glavarja ni in ne nikogar, ki bi zganjal red. Francoz da ali ustrelil ali prijateljsko pusti – ne dreza vate, če zahropneš kraj poti. Cesarski jezik tone, laški raste: Ga pa daleč naokrog le kdo umé.

So na vozičku za mrlake pripeljali od Ogleja tajnika v nakodrani lasulji, rjavi, zvrhani uši. In v nogavicah, pa tako natrganih, da je pisar v koščene nogice kot v prepereli črni mreži. V jutro, v mrak momlja besedice: Moj Bog, o ti vendár, moj Bog! In tiplje, kot polsten podplat opit, vzdolž hiš opoldne gor in dol nikamor.

Nad vhod si je pribil leseno pest s poldrugi seženj dolgim mečem. Sliši na Florijan Santacavállo. Naj upravlja, so mu rekli, kakor ve, če zna – tako ali tako bo zmeraj prav.

Odložil se je za črviv urbar, ki mu ga je s podstrešja treščil Jernej Kikelj, ko mu je Santacavállo s kljuko ropotal v temi, moledoval, naj mu razkaže v mašna vina, da bi hitro izračunal dac.

Se knjigi pravi *Herrlichkeit, Gerechtigkeit wie auch Robat in Amt Goertz*, torej gospostvo in pravica, tlaka po kancelijah na Goriškem, z letnico 1523 – ob sobotah mora Bovec k Soči rib loviti za kuhinjo francoskih častnikov, jim je Florijan Santacavállo velel iz urbarja. Pa jim hkrati na skrivaj oznanil, naj bo tepec, kdor bi ga jemal zares.

Poseda v sajah, kraj ognjišč, s paličico za sprehod prek nog. Si kdaj pa kdaj z velikim robcem sune v nos. Na lepem hlipne, plane. Jim pove: Da je le meč in knjiga in pod njima kdo, pa bo! In gre čez vrt in ven in gor in dol, na desno sključen, z vekami na meh v pomladanski zrak.

Ima pa čedne črne čevljuje na račji kljun.

In velik prstan z belim kamnom.

Luna se je skozi noč levila v čadasto rumenkast soj.

Durjava se je zgubal. Požvrgljal v nozdrveh. Se križal.

Zamrmral, z vzmahedranimi rokami kot pritlikavi preroki, da sta Bovcu v smrkav prid enako Kikelj kot Junkó.

Pač, zapeljujeta.

Obljubljata pečene zlatoroge ob fižolovo solato – ju poslušáš, navsezadnje treščiš z usti v tla. Da od začetka ni skrivnost, kako sta prvi, drugi skoz in skoz do konca nora. On ju je, oh, kdaj, pod veter dal kot mačji meh. Razvohal njun uspeh: Da je na pokošenem polju še kopriva očarljiva.

In razkošna šoja pod nabreklih nebam, ko v soparnem niču vse molči kot bêt.

Ne bosta njega, nak.

Bo čakal boljših dni, čeprav se mu, po sivi mreni vidi, srbežu, iz dneva v dan grdo iztekajo – prek pisem vas, Durjava vendar, štejeta k zaupnim, hvalita!

Nečimrno je skolobaril prste k hlačam: Kvečjemu Junkó po zasluženju.

Sem, gospod, le njega spustil, v kotu krčme, h Kikljevi poslanici!

Nič mar mi ni, bom le od vprašanja vprašal:

– Je pošteno?

Starcu je kokošji vrat poskočil iz volnene rute:

– Rad imam ljudi, ki so mi komaj ali nič všeč.

Pristavil je, da zmeraj da, kot mu je dano.

Nikdar več.

In da mu je Florijan Santacavallo v ponedeljek dvakrat skozi pest zašepetal, kako ima Francoz vašo trdnjavo le za napadalno vajo mladih častnikov, nabranih spotoma od vsepovsod.

Francoz da vas, gospod, ne jemlje v pretiran mar: Kladáro bo po šolsko stolkel. S petjem odkorakal po tej nepomembni cesti gor – Durjava da ga je ostró zavrnil: Nepomembni, če pa jo je v zglednem drncu prejahal sam Napoleon?

Santacavallo je dlaní pogrnil čez ročaj na palici. Glavó prislonil kot rumena žaba na lokvanjev list: Takrat je naš gospod bil general. Zdaj so pa cesar. Merite iz teh binókelnov, gospod ključar, na cesto za Predel, pa vam bo vse pri priči jasno ko ta beli dan, je zvrnil sive veke k oknu, ki ga je v svinčenih paskah pleskal dež.

– Aha. No, prav, če je vsaj takó. In vsaj v Bovcu.

Nak, ni prav, je starec poškrebljal: Sem pravzaprav edinole zato prišel, ker se bojim za nepoškodovanost svoje žene. V leta leze – huje ji hudič praskeče ven in noter tam, kjer druge ženske v Bovcu skrivajo spodobnost.

Se ji laže: Jaz imam natanko táko tebe rad!

V resnici pa hudó trpi. In si želi, naj mi gospod ne piše v smrtni greh, prav grozovitega poraza na Predelu. Žena čaka, veste, 25. huzarski regiment, ki je naskakoval deklina pri Pontáblju: Da bi 2. četa rovokopov, s kvartirmojstrom Frándoličem vred, šla čeznjo – mar so res ostanki te zdesetkane cesarske vojske tu?

Herman ga je gledal. Gledal – si odkimal.

Starec je zavil obraz v svetniški sij.

Tenkó zajokal. Sopnil.

Se priklonil, ko da bo pokleknil predenj.

Se odkril. Pokrižal. Se pokril – in zvrh trdnjave stopil v noč, mehko kot Kristus prek razburkanih valov.

Vse bolj smo ladja norcev – pa ne več v megli. Hitim s *prispevkom*, drugim zadnjim, za *podrobno, glavno poročilo*. Mar bom grešnik jaz? Mar ona, on, ki v teh nočeh in dneh počenjata le greh?

Spet mi je pôzlu šel priklenjen laški ponarejevalec – znorel je. Rjovel kot pijanec v lopi z žganjekuho. Drugemu priklenjencu grizljaj v hrbèt, ostro kot lakotna podgana.

Se, zahvaljen Bog, zaletel v steno.

In obležal, kot z rdečo kapusovo glávo vrh vratu.

Bi vendar rekel, da ni čistih poročil.

So ga nemara drugi zaleteli?

Le zato, ker ga je v um zmeščala pokončanost ranjencev v slami krog in krog, pod leščerbo – ne rečem, luč je motna, mastna od sopar, ki se kadijo iz razparanih trebušov.

Je še mene stresel kodrast, mlad huzar, na mah postaran v bornega stoletnika: Mu je francoska sablja padla čez obraz, pa sta mu zrasla dva napihnjena, višnjévkasta nosova. Zrkli sta mu zlezli iz očnic. Mu pecljasto bingljali kot nagniti češnji. Šel si, ti je sèm in tja sledila kot črnkast, steklovinast, zvirast črv púnčica. Kraj ust se mu je penil, prhal močnik iz razbitih zob.

In zrak, najbrž je zrak pripravil v bes sušičnega jetnika: Smrad je notri tak, da bi ga še to moje lahčeno pero težkó prebodlo – pa molčim.

Zaprl sem iz čumnate.

V zatohli veži k lini poiskal. Zadihal: Človek je samo pobeljen grob. Vse prav, doklèr mu boža skozi krizanteme las zefir. Pa vse narobe, če odpahneš vanj – Hozáničin prihod mi je surovo strgal misel.

Šántala je, s kropom v čebričku.

Sôpasta, ko da me ni.

In od komolcev dol pa gor krvava. Še prek lic, ko da je tudi sama bodla, pokala v Francoze kraj poti.

Ne vem, ne vem, kaj bo s to žensko! Jaz nerad pozabim, če me kdo prezre. Pobožam jo, se zjéži v kot – ko da sem jo popraskal z grebljico! Ali s strgalom za goved. Ne vem. Bom poračunal. Zdaj le ugotavljam: Se razdaja kot novopečen samaritan! Vse moje srajce, svoje kikle je na kose zrezala – saj mi je svojčas kdaj ocvrla na oko celó pol gnezda jajc, na Dunaju, seveda vsakič spet postreženih z očitkom, da zapravljam. Res ne vem.

Zakaj v stiski sem: Za druge dela čas.

Za nas samó junaštvo.

Stotnik, naš poveljnik, ta je pa čudak.

Prek ordonančnikov mu spet in spet pošiljam listke. Mu svetujem, kaj velja storiti. Tu mu, tam, ko se zaprede v strah, usmerjam križni ogenj iz topov. Mu šepetam lisjaštva znamenitih vojskovodij, Krásova na primer, preden so ga Parti pokončali – on pa meni nič nazaj!

Ko da me ni!

Čeprav sem prostor pod *Božansko Elizabeto* predvčerajšnjim spremenil v *Hauptquartier*, v prav ličen glavni stan. Po mizi razpostavil svoje samokrese. Enega, za vsak primer, zatlačil v plašč. Dolil črnica v tintnik. Si narezal pisemc. Jih pred róko zložil. In kukálo stegnil na dveh rogovilcih k Strmcu nizdol: Ždim na stoličku. Gledam. Vídeno pri priči sporočim na streho – pa če mi te dni nihče ne reče hvala, mi bo jutri drug.

Povedano preprosto: Cesar, domovina. Dunajski župan.

Ali jaz sam, kar je na koncu koncev poglavitno. Sebi zvesti bo težavam kos. Drugo pa bo šlo kot crkli krapci v mlaki.

Pravzaprav – že gre.

Vse bolj smo ladja norcev – pa ne več v megli.

Grem torej sam, *exempli gratia*, za primer, pod večer gor in kot kokoš v kurniku, k smodnišnici. Da bi zajel v usnjeno vrečko pravšnjo mero strelnega prahu za v samokresne ponvice – od vrat me dvakrat pasje gleda, zdramljen, žalostno naježen, Lajoš. Mi pokaže s taco, da bi rad čez prag. Nemara kinkat v predivo za topove. Prav.

Z levo ga pobožam. Si odprem: Dve lepi trupli sta ležali, goli kot oplenjen grenadir, na vrečah, balah, zasmehljani v sèn.

Je sončni prah bil kotlovinasto pobarvan od zahoda.

V kotih se je zbiral mrak.

In od sramu sem si cilindrov krajec sklatil nad oko.

Če bi *gospa* nosila rožnato gartrožo v laseh, *gospod* pa lovske brke pod grofovskim nosom, bi pomislil: Glej, *alkóva*, Joseph! Kamrica za prepovedane ljubimce s stenskih oljnatih podob. Sem jih že ducat videl, slik, v gradovih, ko smo se okrog vseh svetih zbrali na kljunače. In si po kamnitih vežah trkali s pelinkovcem za hitri, za natančni strel – ah, nič gospa, nikar gospod, le tista Hilda od Melihnov ali kod že, krájevna vojakinja in v triumf povzdignjena s solzavimi besedami župana v Trbižu, Milosti, je vnémarno kot nimfa, če jo piči Pan, rokó držala pod odejo nekam, vrženo prek sramežljivosti.

Vendàr takó, da ji je zmanjkalo blaga vrh čednih stegen. Tam pa ji je skódrano pohujšanje zakrivala široka dlan na dolge prste plahega francoškega prebežnika.

Vendar tako, bi sèm pripomnil, ko da jo bo še iz sanj in ljubeznivo božal. Z ustnicami ji poljubljal vrat. In z razoranim, moškim licem na poveslu razmetanih las.

Vendar tako, bi paglavec iz Ottakringa brž razbral: Ta usta je samó ljubezenski dvoboj, kjer po navadi zmagovalca ni, potisnil Hildi z dojk v dremež.

Jaz, sirota, kaj storiti, aj, sem se čudaško zmislił stiha v abecedniku iz ranih dni – zakaj Francozu se je v mirnem planju blesketala s prsi hrabrostna svetinjica na vrvcu v svilnatih cesarskih barvah, ki jo je nadvojvodov

pribočnik, sel, grof Stángengold, polkovnik, velel v kar se da nerazumljivi naglici razkazati z junakinje, s tega nič manj kakor tolminskega Andreja Hoferja, smo slišali med ceremonijo, krog vozička z veličastno ihtasto županovo gospo, v dežjù.

Priprl sem,

Prijazno dregnil, s pëto, Lajoša pol sežnja stran.

In se prislonil na podboj.

Bi zdaj pridal, kot pravzaprav od prvega *prispevka za podrobno, glavno poročilo* sëm, samó za zgodovino: Ni ta penetracija grobega, infante-rijskega francoskega mesa v odlikovano Hildino vojaško ženskost strašna prispodoba vdora, ki ga je na dušo vzel Napoleon proti cesarski Avstriji?

Kako naj se drži Predel, če mu vrh strelnega prahu leži kot Amor nad zakonsko posteljo, krilat, s puščicami v srebrnem tulcu, z lokom, bonapartovec, čeprav begun?

Tolaži me kot apotekarsko mazilo za *rhachiticum* spoznanje, malo in v resnici nič, da sta se Hilda in Francoz grdó spopadala.

Šele po boju torej legla spat.

V dokaz citiram strahovit nered.

Še tolikanj izkušen, dlakocepski, star sodni pristav bi, kljub naočnikom, težavno v hipu zaobjel, čigavi pravzaprav so kosi razfrfránih oblačil. En škorenj, pomnim, je kot straža strumno stal za vrati. Drugi, v kotu, je zazeval vame iz kartečnih šiber v čebrù.

Pa luknjica v vreči s strelnim prahom, da se je smodnik na tla potočil s tenkim curkom kot arkádijski studenec v senci mirte in cipres, doklër ga ni začépila ogrizena lesena žepna pipa za tobak – je ondi med ljubezenskim pretepom kdo kadil?

Če bi imel za grivico več las na sebi, bi mi vnic skočili kakor mački rep!

Oj kdo, gospodje, ki boste razmišljali skoz ta moj list o težkem letu 1809, za kaj, za kdaj, čemú, je temu hribovskemu ženskemu kornetu, pastirici ali kaj z melišč nad Sočo, velel dati tolikšen pečat, ki bi ga še nadvojvoda, cesarjev brat, s ponosom nosil na paradnem gvantu?

Nič – zaman sprašujem, srečen, če boste vsaj vi prišli do dna.

Se drugi klatijo po prašnih prëstah cest prek domovine. Na škripávi, pol ciganskih, komedijantskih pol vozovih. S čisto mislijo dolžnosti v srcu. Pa s sovraštvom do sovražnika kot s črno hostijo v monštranci – nič.

No, nič.

Slabost ne le preprostega, zapečkarskega ljuda, marveč včasih oblasti je, vidim: Prej prisluhnejo zelenkastemu papagaju na rumenkast kljun kot sivemu sokolu v burji vrh macesna – prav, nič.

Dodano z bolečino zvestih, pa zato spregledanih: Saj ni le sreča opoteča, kot se reče. Škarje, plahto tudi v Avstriji drži v rokàh usoda. In ljudje, priraščeni kot udje, sëski k vimenu in žarki k soncu ob oblast, ki se ji v teh poslednjih urah že postumno klanjam – niso kakor vsi krvavkasti pod kožo?

Se blažim z mazilom za *rhachiticum*.

Se potolažim ne.

Naj vendar iz natančne službe še na znanje dam; kako mi je vam vdani Vacca, spoštovan hornist, prinašal po stopnicah poročila, divje zaskrbljen, ker da se ona dva skoz noč, viharo, po ves dan, navdušeno, povsod in burno, komaj na skrivaj, obžirata, nažirata, požirata, izžirata, zažirata, mi je v svojem znano slabem slogu meketal.

Zvončkljal iz torbe.

In smrdel, polepljen z gumbi, čeljustav v grmičkasto razmršeni, četverkotni bradi, bled: Ko da se jima kam mudi, gospod, pa morata še hitro nekaj malega do konca temeljito postoriti – ali na oltarju domovine, vprašam.

Mislim pa vrh strelnega prahu.

Sodíte, obsodite – ni skrivnost, kako uradnik vidi vatel dlje kot tisti, ki s klobukom v pésti čaka pred uradom nanj.

Oni tam, dodam, Millennio Vacca, se na suho liže v ustnice, ker ga je slina zapustila od skrbi za naše dni.

In za *Carinthio* snuje, za Celovec, spis o tem, kako gosposke so zaplenjene francoske, bele uniforme na hrbtù huzarjev: Varčno in pravično je, če se ponosni pav okiti kdaj z nedeljskim vranjim perjem.

Tiho sem, previdno spet odprl v čumnato.

Po prstih, tihcema odgrnil s Hilde kos odeje, da bi konstatiral, kam drži rokó Andreas Hofer, kaj v njej – končam, gospodje, v spoštljivem strahu, da bi pomladanski veter, ta potép, frivolno vrgel moj papir skoz okno zjutraj kdaj v spalnico vaših otrok.

In prosim za pardon.

Zakaj vse bolj smo ladja norcev – pa ne več v megli.

Je prvi mignil Bojan Kavka iz Kočevja.

Da jih ni – so pa bili.

Čez hrib se je natreslo zlatih peg in pack.

Dan se je razpiral ko deviško nov, drugačen.

Siv, suhljat huzar je onkraj topa, pol napihnjen, pol kosmatih lic, postal, ko da mu prvič zarja, tolikanj nedeljska, sije pred oči.

Sonce je zabodlo med oblake, bliskasto surovo ko dvorezni meč. Belkasta meglà se je kadila s ceste v breg. In se potuhnila v srebrikast nič kraj lip in smrek. Prek Strmca so se na slamo streh postavljali kot mlaj pokončni dimi – v klanec se je vzela četa.

Bolj krdelce, ducat ali kaj po dvojčkasto podobnih mož: Črnkastih in kratkih las. Brez kitke. Prožnih, čvrstih nog. In kot zagózda klinastih, razraščanih ramen.

So šli brez plašča, suknjiča.

V razpeti srajci na odvihane rokave – izza bobna, po goveje na vseh štirih in s cilindrom kot s čelado pred naočniki se je Millennio Vacca privoščljivo hehetal:

– Je že po njih! Po njih, če jih pošiljajo pol gole v napad!

Joseph Sluga mu je kimal, pokroviteljsko, vprežen v roké s kukalom, ki mu je drhtelo od nemira. Spet vzmrmlal, da se mu prsti stresajo le v hladnem vetrcu, ki pa obeta sinje jutro s črno pajčevino lastovičjih vragolij – Herman je sedel, s komolci na kolenih.

In z užitkom spremljal nevsakdanje čedno, zversko hojo strelcev v nizkih, ozkih škornjih, zvezanih s prekrižanim jermenjem.

Joseph Sluga je popihal.

Na kukalo zaigral kot na piščal:

– Brez čak so! Kot menihi! V sivkastih volnenih kapicah!

Millennio Vacca je, napet, z mezincem praskal krog po torbi.

Sonce jim je vrh kladáre snemalo svilene, prve, dolge sence – ko da bi s kačjih pastirjev pukalo kreljutce, jih pogrinjalo tesnó na tla.

Iz plitvih piskrcev se je žerjavica v svetlem mraku razdišavila v vonjave po kadilu.

Spodaj je iz vej visela, gnila in prerezana, obešenčeva vrv – tik pod zanko je iz premetane zêmlje kos potegoval deževnika, oprt na krempljce in z repom v zrak.

Huzarji so kot preperele vreče pomečkano legli k puškam.

Snivali krméžljastih, pordelih vek v ovinke dol – s poti jim je, spotegneno, modrikasto, zobe kazálo truplo mladega Francoza, ki je zgrešil smer.

Za stotnikom so naveličano čakáli Miha, Boltežar.

In neprespani, sitni Gašper: Sabljo je za ped jemal iz nožnice. Jo s treskom vračal. Krogle brcal kot balince. Hitro hodil prek trdnjave, ko da bi rad z lestev dol, pa kamorkoli spat – ponoči je do polnoči kvartal. Do svita kockal. In izgubil sedem grošev. Grizel si je svaljek brk. Se žrl.

S Strmca je plul, ko da ga je izstrelil top, oblak.

Skozenj je kot grahasta karteča privršala kanja.

Mrak po grapah je v rumenih pikah zelenel.

In ko da móli, se je suhceni huzar začudil: Ni nedelja?

Daleč spodaj, jih je stotnik štel, pa so kraj ceste dreveneli v prežo Golkovi ljudje – ta, stisnjen k deblu. Oni v mahu, ki se je kot griva las razmršil s panja. Tretji, v krošnji, kot otrok šibak ali najbrž opešan do kosti: Stal je na vejah kot na kozolcu. Zgrbljen, in privezan s pasom ob drevo. Pa s kratko puško meril, miren, oberoč, kot z okenske police.

Šeme, je pomislil.

Šeme: Preoblečeni kdo v bele hlače, kdo v suknjič z velikansko orhi-

dejo iz krvi prejšnjega lastnika na hrbtu so ga pri priči spomnili na maškare, ki bi z vreščanjem priplesale s plesa v karnevalski noči, pa z ovinka cepnile pod pot.

Slepec bi vas brž uganil, v belem – mar vas ducat, ki se je utrgal s Strmca, ne bo?

Približal se mu je Millennio Vacca, žabast kot pod stokom krogel, in z rokó na krajevcu cilindra.

Se mu skril za stol:

– Gospod, kaj mislite v tem našem odločilnem hipu?

Naj mu po premisleku odgovori, ker poglobljeno snuje spis za *Heimat* o poročniku Zugpflasterju in sedmih plavolasih korporalih iz Hochschwaba, majhnih, vendar žilavih, ovitih vsak v en osmojen, potrzan regimentški prapor, ki so v pokih, zubljih sekali, oboroženi le s pestjo, ulanske konje, vržene v naskok, po nozdrveh in, posabljeni, padli s prsobrana v legendo. Stvar bo domišljajska, za krepčilo pretepenega duha. Zato bi prosil za odgovor, ki naj bo do skrajnosti natančen.

Stotnik je pogledal skozenj kot v poletni kúhalici prek obada: Nič.

Vacca je pokimal. Se za pol pedi privzdignil. Se tik Hermana razgledal v klanec k Strmcu:

– Kadar ne mislite, na kaj takrat navadno mislite?

Spet se je stotnik vanj zazrl kot skozi prah med ježo v pasjih dneh – Millennio Vacca je lasuljo brade nosil čez svoj plešasti obraz kot lačen prerok:

– No, me kaj prevzame. Kaj navduši. Kaj navda s hudobno, maščevalno domovinsko mislijo, ko da bi, mislim, vas prebral. Poglejte jih, Francoze – stopajo bolj elegantno vitko kot izkušen ris! Ko da korakajo vzdolž Bonaparta, ko da jih ne gledamo le mi pa Bog. Brez vsakršne ciganske krame po ramenih! Z nožem zadaj. S samokresom dvojcem zad za pasom spredaj. Z nasajenim kratkim bajonetom – puška jim sedi v drenov, plemenit prijem, vajeno kot óblič rokodelcu. Škoda, ker ni v vas vsaj malo, majceno podobarja.

– Zato pa sem, gospod, celó brez not igral na gosli v Čedadu pri polnočnici! In me je pijan pleban do jutra držal potlej v župnišču, pri gubánicah in pikolitu, kraj razžarjene peči, da bi na strunah spremljal, kar bi on zapel. Je zunaj sneg cmokàl, nič lepši ko ti gumbi tu: *Piaf*, je vsakič reklo, ko se je kot klošč pritisnil k steklu v oknu – onih dvanajst ondi? Preden bodo sèm prišli, jih ne bo več na skrbi četne intendance za večerjo drevi. Šest jih bo razribal tale top, ostanek tisti – smem zapisati v *Carinthio*, da poveljnik Herman ni v nič dajal sovražnika, če se je ta kot na paradi spuščal v boj? Pa tudi risal sem, Florijana z vedrcem, in naokrog čebele, na končnice, za uljnjak.

Francoski strelci so na mah upočasnili hojo.

Hitro, drug za drugim, vidno, večali razmik.

Joseph Sluga je potlačil daljnogled.

In visokostno, kot z odporom, stopil k Hermanu.

Prepletel si je prste pod hrbèt, zavrnan, namrtnjen, ko da so mu vsi odveč in sam vsem. Se izzivalno zibal na podplatih. Bzikal. Žmeril levo, desno v breg. Se pohajljaj – Millennio Vacca, skljukan stotniku ob stol, ga je opijal s kislim žolčem.

– Pred križpotjem sem: Bi za *Carinthio* v Celovcu rad sestavil zgodovinski spis, kako gosposke so zaplenjene francoske bele hlače v 1809. na huzarjih. In mu dal za epigráf ugotovitev: Varčno in pravično je, če se ponosni pav okiti kdaj z nedeljskim vranjim perjem. Sem pa trčil, rekel bi, gospod, na dve nepremostljivi, kalni reki. Prvič: Epigraf mi noče v rime! Drugič, poslovilni boj poročnika Zugpflasterja in sedmih plavolasih korporalov iz Hochschwaba se mi je tako razlil po glavi, kot če bi v čebèr z umazanim perilom treščil iz golide krop – znojim se. Si s peresom praskam kakor s trsko po zobeh: Se prvi spis kot vodna glista vtika v drugega. In ko dve glisti, družno, odpolzita prek možganov in skoz uhelj stran. Hip, že spet začnem, kot Prometej, ki bi le z ene nòge strl Zeusove verige, pri francoskih uniformah za *Carinthio* – saj priložnost, zamujena, ne povrne se, nobena: Spis bi v letu 1809 cesarski vojski, če kaj vem, ustvaril modo, ki je niso vse od Ferdinanda II. Baletnika v 1629., ko so polkovnikom obesili razpihane ovratnike po španski šegi vrh železne plošče krog vratu, jemali v mar.

Herman je tjavdan prikimal.

Vnemarno premeril Slugo.

Pa živó dodal, naj z odločitvijo še ne hiti.

Moda je, si včasih pod nočjo na samem reče, smrti sestra – če te ta povzdigne, te brž óna pokosi. Je namreč res, da so ljudje, vsakokrat, vsi, rojeni v svet, ki od začetka sèm ne ve, kaj navsezadnje s smrtjo. Strelci tamle, je mehkó pokazal k Strmcu:

– So rožnati od prepečenca v juhi, slame in salame. Marsovi sinovi so, kot nálašč za kadriljo, kotiljon in kanapé, kjer bi nad njimi vzdihovale v mraku sveč gospe, v dojke ko dve majhni porcelanski pudrnici, s kodrci v tri nadstropja, v nohte pa kot gobčki beloušk – odpravljajo se, z jutrom pozlačeni, kot bogovi žet. Kdo seje, bi vas zdaj vprašal. Se nam pa mudi. Vemó samo, da smo obsojeni. V izbiri smrti kvečjemu svobodni – zmeraj pa izberemo najbolj hudó. Kaj več o modi, jaz vsaj, ne vem.

Joseph Sluga je z nestrpnostjo pohrknil.

Kašljaj. Zamrmral, da so Francozi na grozljiv streljaj, tu pa se menimo kot v ekstra sobi krčme *Pri konjičku*.

Ne da bi se mešal stotniku v pristojnosti, vendàr: Kje pa je regimentska godba? In čemú oddaja v ta nevarno tihi dan le molk! Mar ne bi Golku v škripcih, grbastemu podnarédniku, poslali v grapo na pomoč vsaj intonacije iz Lullyjevih *Fanfar* – nazadnje pa, gospod: Le kaj počnó docela nepoklicane prikazni vrh trdnjave, krog nabasanih ognjenih žrel?

Tu se rešuje, kar nam je ostalo – čast!

So mar pri takih *operah eróicah* celo pavlihe v dobrodošel pomagáj?

Je srčen bil, pokončen, čeden na oko, bom v dunajski pisarni za odlikovanja padlih in pogrešanih in komur treba, ne samo enkrát, na znanje dal. Izbirčen – nak!

Povedano z besedami beneških nigromántov: Zbolel je za družbo dušnih branjevcev! Ali pajacev in slamačev, ki jih niti Bog v neusmiljenem triumfu maščevalnih jerihonskih medeninastih trobent ne bo jemal zares, ker jih bo vzlet iz groba ven in gor pred zadnjo sodbo spotoma spremenil v to, kar so bili – v podgane!

Spodaj je drevo z vrvjo porumenelo od sinic.

Millennio Vacca je kot pes po bajerju odčofotal.

Pa se je Herman kot v stremenih vzdignil – Boltežar in Miha sta mu hitro šla ob stran. V širokih skokih ju je z lestve sèm dohitel Gašper, z drobcom prepečenca med zobmi.

Huzarji so povabili ramena k puškam.

Tu je, tam v napetost škrtnil, kakor zrno toče v cinast pisker, zapoznel petelin.

Joseph Sluga si je z rutico otrl nos. Se stotniku oddahnil v stol. Pa v sunku vstal. Si krajevec pritisnil nad oči. Si zabrkľjal prek žepov za kukalom: Herman je pokazal k Strmcu.

In Boltežarju zamrmral, da je Francoz poslal v napad *mikléje*. Koga, si je z brkov Gašper brisal krušne mrve. Stotnik je spod karabinke sunil šibiko. In mu zapraskal v tla *miquelets* – da gre za bojaželjne pirenejske hribovske razbojnike. Napoleon jih je predlanskim osorej spaberkovál v hermelinsko gibčne, krvoločne čete, da bi mu desetkali po Španskem in povsod upornike, v nočeh, megli, ponajvečkrat kraj cest v ovinkih, klancih, tiho, v hrbèt, na mah.

Sluga je ponižal glávo.

Se brž potlej sceloma sesedel v stol. Se le na pol ogledal, s koncem vek, izpod cilindra: Ko da bi v klinu zašumela čez Predel, pritlično, kita divjih rac, so čez trdnjavo padle prve krogle.

Vrgel se je v kot, za ploh.

Si spet ponižal krajevec, tik obrví – zdaj je srepel kot izza režice v čebeljem panju. Sonce mu ni raslo v sprid. Je blágo grelo dan. Sušilo roso. Kot s svetilko na zrcalca drezalo skoz mračne kamre v gozdu nad potjo: Najprej je potlej hušknil dim iz vej, ki se je bil potuhnil mednje zgrbljeni, privezani, opešani huzar.

So kratki streli križem sekali kot razdivjani, popadljivi psi. So se že daleč zadaj trgali zagrljeni glasovi. Terjali v pokvečen zbor kot kriki ponorelih, pijanih romarjev, ki bi pol peli, pol grgrali litanije, se pa še prepirajo, kdo naj, najbolj obdarovan s pobožnostjo, začne.

Nazadnje je bilo, pod krajevcem na Slugovem cilindru, ko da sta si breg in grapa in kot na semnjù segla v roké.

Vrv pred kladaro se je zvijala od ciciricanja sinic.

Na klancu k Strmcu je ducat strelcev, jih je Herman gledal, švignil kot na žvižg vsaksebi.

Šest naprej, šest nazaj – prek prazne ceste so pridrli Golkovi huzarji, pisani od slečenih francoskih cunj vrh svojih cap. Črni v čakah. Žolti pa krvavi od obvez krog las. Kdo bos. Kdo pregnjen k bergli, pa visok s pestjo v bliskih zavihtene sablje. Slepí od praznine naokrog. Prestrašeni od prese-nečenja. V vlažnem prahu zleseneli, izrezljani kot pastirci, je pomeril Joseph Sluga skoz kukalo, če bi jim repato zvezdo skril oblak.

Hip, hrušč – kot kamni, če jih z groblje pahne predse plaz, pa se jesensko listje rdeče razfrči, so prileteli mednje izza štorov, skal, lahkotno, kot v objem mikléji – v sivkastih volnenih kapicah, v rjavih škornjih, v temnih hlačah, kratkih las, brez kitk.

Joseph Sluga je potresel s prsti, da bi mu podoba odletela z leč. Mu ni: S strmine dol je kakor k plesu zdrčal po petah Španjol. Se nagnil levo, zmignil desno. Skočil za korak naprej. Z rokami sunil tèsno v zrak. Zama-hedral z dlanmi. Poskočil k njim. Obvisel, skrčenih kolen, pol sežnja s tal. Pa se z visokega pognal nizdol. Kriknil – oberoč zapódil konjeniško puško: Slugi je ostudno zahreščalo v misli.

Bajonet je kot koščen kazalec v steklenico s črnim vinom dregnil drobnemu huzarju skoz oko in mu prebil lobanjsko dno, da mu je kost z brezbarvno kitko na izpran jermenček odletela kot slabo kovan, preluknjan tolar.

Mahal je kot v neurju poljski strah, s sekiro, proti Špancu. Jezik mu je kot zelena mušnica nabrekli izza zob. Z izboljšenim očesom je prek vek pogledoval k izlitemu. Pa vsakič trčil ob orlovski nos, ki se mu je na koncu zibala rumena kaplja. Se izpraznil kakor vreča v smrt – miklé je zatačal okoli sebe v petelinji ples. Ga vozil kot lisičji meh sèm, tja čez poležane štrene žveplastega dima.

In ga kakor z gnojnih vil zagnal pod pot.

Sonce je kot zlato jézerce zalilo grapo.

Dim se je od pušk razdihal v nič.

Mikléji v belem, gornjih šest in spodnjih šest, so prazne samokrese dvojce zrinili pod pas. In se vrnili, skoz režanje, prek ubitih, klepetavo, kakor z lova, k svojim.

Trupla so v podobi lectovega, nadrobljenega srca ležala s ceste daleč dol med grmi – Sluga jih je kar se da ostró razložil po zaplenjenih franco-skih uniformah.

Ostrostrelcu, ki se je privezal v krošnjo, pa mikleji niso dali z vej – je zeval podse, rjul. Vsakič so ga piknili na bajonet, pa se je spet zaletel po drevesu gor.

So vmes grmadili, tik debela, v kolobar, kopico najbolj razmesarjenih oblek. Do nitk scefrali mah in znojne srajce. V pipicah potláčili tobak. S kresilom stresli v gobo isker – Bojan Kavka iz Kočevja je sedel na bobnu.

Kratkovidno mižal v sonce.

In kot modrec nahajljan s kazalčkom migal, da ne njega ne nikogar pravzaprav še od nikoder ni.

Od preveliko vsegà sem si s pestmi ožel obraz – pod mojo kožo čaka name smrt. Lobanja. Ta koščena žoga za grobarjev kramp.

Zdaj bi s *prispevkom*, tretjim zadnjim, za *podrobno, glavno poročilo* vtaknil pod zamašek pisemce.

In stekleničko vrgel v morje svojega brezupa.

Naokrog preži odmevna, veličastno mračna noč.

Ali sem jih zasovražil, te izlužene vojščake! So za gonjenje prašičev na božičnem knežjem lovu – za natančne strelce ne! Jim vrh udrtih, žoltih lic pokajo uljesa. Prsti se jim v figo krčijo kot krepeljci na moribundni sovi. Revščina srca. In grudice zelenkastih krmežljev v kotih vek.

Enemu se je prek mačjih brk ulegel smrkelj iz zmečkanih nozdrví, kot crknjen lazar – s to svojatjo naj bi me Francoz in ko dojenčka z vodo kam izlil?

Gospod poveljnik: Jaz imam poslanstvo! Nisem na Predelu kar tako – 11. regiment namesto sedmega edinole zato, ker so 9. razbili pri Pagnáccu, 3. pa se je pred Bonapartom v rit nabrcal za bolj bliskov beg v Beljak!

Jaz, honorabilni stotnik Herman, jaz pač ne!

Vi, gospod, kot hočete.

In jaz, gospod, kot vem.

Zakaj doklèr se boste klavrno dobrikali čeljustnemu hornistu, ki bi ga pokončni kvartirmojster Krumm celó za parkeljna ne klical v dnino krog miklavževanj po častniških domovih, saj je v hudiču črni duh, ne kozoprščji smrad, kot menijo cerkovniki ob Nežidêrskem jezeru.

Doklèr se spuščali v disput s to tavžentrožo vsakršne neslanosti, s pritlično mislijo, da bi vas ta pisar s krevljánjem svojih bosih besedi postumno stlačil med okvirčke slavnih karantanskih bramboycev v *Carinthio*.

Doklèr prezirali strokovni svèt cesarskega preiskovalnega sodnika, nak: Dotlej bom jaz ponavljal, v tihih šumih straž na strehi, v blodnem tárnanju na stelji spodaj, da si spomenik postavljate na lilast vamp za glistami zbolele mrhe v konjederčevi kareti, le na Petra, ki je skala, ne – naj se, ponižno prosim, kdor bo višjih bral te vrste, upošteva to kot krik, nikar kot stok.

In vse dotlej bova, gospod, na dveh bregeh.

Med nama pa naj kar šumlja kot curek pijancev pred gostilnico *Pri Amadeusu* Predélica – ah, da: Pobit huzar, zaobljen kot goban, z lasmi kot redko ajdovo strnišče, je v robidi vstal od mrtvih.

Sèm štokljaj. Zataval tja. Štrbunknil v potok ali reko ali kaj že je Predelica tam desno spodaj, pikast po hrbtù ko tarča na strelišču.

Zibal se je kot v nečkàh po sinji vodi.

Srajca se mu je zvrnila prek ušes.

Je radovedno boljčal v plitvo dno. In kdaj pa kdaj z dlanjo veslal, je na sredincu nosil kotlovinast prstan, če ga je zagugal tok: Do sončnega zahoda so mikléji trgali z zobmi v papirnate naboje. Strelni prah natresali v ceví. Pošiljali dve krogli hkrati zad za dvema prej v olupljeni hrbèt.

Grapa se je križem kodrala od hitrih dimnatih trakov kot, bi dejal, za pustni ples dvorana od konfetov, od koriándolov – tako se jim je borni mrtvi videl živ.

O prvih zvezdah so spoznali zmoto, in bila je noč.

Poveljnik Herman torej – srčen, izobražen, čeden na oko, bi v dunajski pisarni za odlikovanja padlih in pogrešanih na znanje dal.

Pa iz poštenja brž dodal: Kot stotnik nedejaven.

Skoraj len. Tako rekoč zaspan.

In dnevu tjavendan vdan.

Je vame, pomnim, zmeraj žmeril, ljubezniv sicer, ko da bo kinknil. Naveličano le, z migi vek, ukazoval prek treh nasršenih oprod, ki so mu v jutro, v noč na preži stali kot nagrobni angeli, posebno Boltežar: Se je od svojih strela bal v hrbèt?

Opazil nisem, da bi mahnil s sabljo. Vpil na boj.

V sovražnika razgaljal prsi, moštvu za krepčilni zgled.

Niti enkrat ni zgrabil prapora na križ ne meča, se pognal v obzidje kot Gottfried Bouillonski s križarji v Jeruzalem na bakrorezu mojstra Emila Signóla mlajšega – le tu pa tam je kaj postranskega pripomnil.

Za primér: Ko so Francozi dali Špancem v napad, je v Golkovo zasedo švistnilo kot v rž pred žanjci.

Hitro sem se v sodri krogel splazil k stotniku.

Pred pričami zašepetal: Če bi Millennio Vacca majčkeno, gospod, po kapitólsko gagnil čeznje? Zmignil je: Saj ne napadajo trdnjave, nas.

Vztrajal sem: Jih z lajanjem pripravil v strah, kot on umé?

Oči je zvrnil čezme, nasmehljan sicer, ko da bo pihnil: Boj se bije tam, ne tu.

Podčrtal sem, primerno bled, v preplah: Rimljani so v nedeljo potlej, s pesmijo, z devicami, z dišavami, bogovom posvetili za pol kurnika gosi – odmahnil je, prijazno zamrmral.

Vendàr od pokov nisem slišal, kaj.

Prepuščam vam, gospóda višji, ker poznate zgodovino do poslednjega ščepčà kot svojo srebrasto, položčeno tobačnico za njuhanec, vtis o tem, kako so jo takrat odnesli Galci. Ali kako jo bomo na Predelu mi. Povedano z nemirom očividca v letu 1809: Je ljubosumnost med voditelji ne le enkrat pristrigla zmagi rep!

Se nisem več, in sram me je, vmešal – zdaj bi le še čudež skrpal vrč.
Je lipam kri kapljala s popkov.
Smreke dim pokril kot sneg.

So krogle plenkale po plohih. Žvižgale, nič stokale – zadevajo, razbojniki, zaradi risanih cevi. Pri nas pa je starost zmeščala petelinom kljun: Kremenji plešejo kot v skorbutnih dlesnih!

Truden sem, ko da se gledam v ogledalu, to se pa meglí.
Čeprav sedim, mi roka seže h križu, me podpre.

Grdó je plačal mršavi huzar visoko v krošnji strelsko spretnost – Špancu, črnemu ko tretji sveti kralj, je prvi strel zagnal skoz usta, da so mu zobje skakáli kot koščene kocke iz rubinastega, strtega kozarca.

Drugi svinec je zapičil v Španca, ki je s karabinko meril vanj. Miklé se je prijel za trebuh. Se nalomil v kljuko. Se zabolščal k rani – pa mu je kot kašast mošt med vrenjem, v ostrem brizgu, kri zacurknila iz hlač v obraz.

Zarjul je.

Se pred smrtjo v sebi vrgel v beg.

Padal. Padel. Po kolenih drsal.

Se pod pot podrl – strelcu, našemu, no, so pa podkuríli.

Ko je skočil z vej v plamenih na sosednjo bukev, je omahnil: Kot pogrebci so ga, živega, kričavega mrliča, nesli na treh nasajenih, kratkih bajonetih k Strmcu nizdol.

Pod póldne so huzarji štiporamo pritovorili, skrivaj, Golka, ranjenega podnarédnika, izza robidovja in skoz grmovje, k cesti.

Kriknil je, naj postojé. Zajokal. Spraznil samokres v zrak. In spustil iz pesti na škorenj ustreljenega Francoza pod kladáro španski nos.

Najbolj pa sem utrujen od sinic, veselih, žlahtnih ptičk – so mrgolele, cicirícale. In s kljunčkom trgale v obešenčevo preperelo, mastno vrv v vejáh.